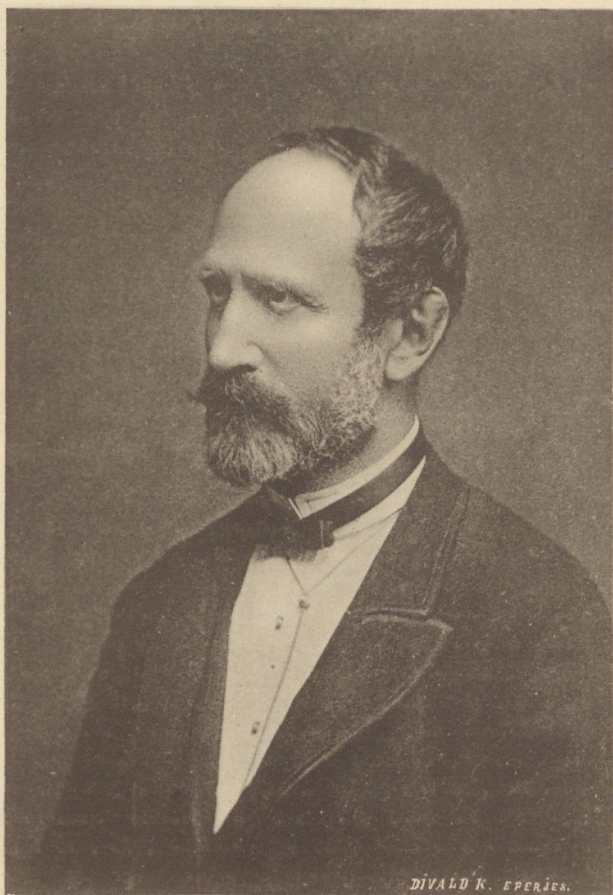

Görvay Pál

A magyar iskolajog elveinek érvényesülése.

A mit kétszer elolvasni nem érdemes: az egyszeri elolvasásra nem volt méltó! — Ez elv alapján vetjük fel ezt a kérdést: „Mi az iskolajog?” Ez elv alapján válaszolunk a kérdésre újból.

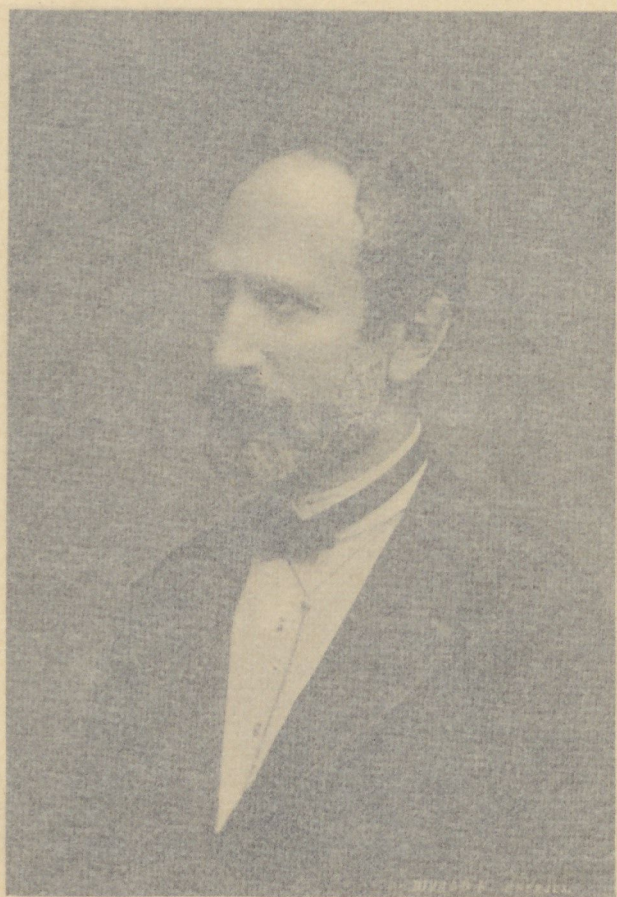
Az iskolajog az iskolai ügyek megítélésére és elintézésére szolgáló jogi elveknek, a fennálló tanügyi törvényeknek, normalitáknak, rendeleteknek és jogszokásoknak összszefüggő tárgyalása, és az ezekre vonatkozó részleteknek pontos felsorolása és kimutatása. — Iskolajog alatt értjük tehát foglalatját mindazon törvényeknek, államhatósági határozmányoknak, törvényes intézkedéseknek, szabályzatoknak, rendeleteknek és jogszokásoknak, melyeket alkalmazni kell arra, hogy a nemzeti iskola a lehető leghez mértén megfelelhessen feladatának, céljának.

Egyes államokban országos nemzeti iskolaügy csak akkor létesíthető, a mikor nem az egyes és különböző iskolai intézeteket vesszük szemügyre; hanem egyenesen a fogalom körébe foglaljuk a kisdidaktikától kezdve fel az egyetemig a tanintézetek mindannyiját oly módon, hogy ezen egyes tanintézetek egymásba nyúljanak, egymás után, egymással, egymásért munkálkodjanak, így egyetlen egy nagy szervezetet képezvén. — Mindazonáltal az iskolai intézetek egyenlőségét, egyfésüléséget vagy egyformaságát ez az elv nem követeli; csak szemünk elé tárja azt az „egységi elvet”, mely által az iskola az állam alkotmányosságának bástyáin belől önállóságra emelhető.

A most körülírt „egységi elven” alapszik az iskola önállósága, a tanítói állásnak minden más idegen és nem tanügyi befolyás alól ment függetlensége utáni törekvés a múltban, küzdelmé a jelenben és állandó helyes jogalapjának kimutatása minden időben. — És ez az, minnek „két-szeri” elmondását és elolvastatását szükségesnek tartottuk!

A menyynyire az irodalom terén ez irányban egészséges iskolajogi eszmék megismertetésére és megszilárdítására közreműködni lehetséges volt: megtettünk mindent, a mi tőlünk tellett.

Kimutattuk, hogy a magyar iskolajog alapja, fokozatos fejlődése, természetszerű haladása a „Tripartitum”-ban mindenütt észlelhető, a hal abban iskoláról, népnevelésről és nemzeti művelődésről van szó. — E rendületlen alapon állva se megbízható forrásra támaszkodva, a Paul. szemle III. köt. 321. oldalán egybeállíthatók voltak „a magyar iskolajog alapelvei.” — E tanulmány indokolására a magyar törvényhozás intézkedéseinek alapján, mint azok a középkortól kezdve az alkotmányos élet újraébredéséig mutatkoztak, előadandó volt „a magyar iskolajog története”, mi a VII. köt. 129. oldalán történt meg. Tárgyalandó volt ezután azon viszony, melyben „magyar iskolajog a népoktatási és a népiskolai hatóságokról szóló törvények”-hez áll, mely feladatnak a VII. köt. 33. oldalán feleltünk meg. — Majd meg életbevágó iskolajogi elvek léptek fel: szívre újra a középiskolai törvény tárgyalásakor, a mikor is bizonyítani kellett, hogy „a magyar iskolajog fejlődése” fokozatos, ész- és természetszerű mederben halad s e tanulmányunkat az V. köt. 357. oldalán közöltük. Ekkor már időszerűnek mutatkozott, „a magyar iskolajog megszilárdulása és alapelveinek alkalmazása” tényét adatokkal támogatva megismertetni, mely köteleességszerű és halás feladatnak a VII. köt. 321. oldalán felel-

Gorham Paul

A magyar iskolajog elveinek érvényesülése.

A mit kétszer elolvasni nem érdemes: az egyszerű elolvasásra sem volt méltó! — Ez elv alapján vetjük fel ezt a kérdést: „Mi az iskolajog?” Ez elv alapján válaszolunk a kérdésre újból.

Az iskolajog az iskolai ügyek megítélésére és elintézésére szolgáló jogi elveknek, a fennálló tanügyi törvényeknek, normaliaknak, rendeleteknek és jogszokásoknak összszefüggő tárgyalása, és az ezekre vonatkozó részleteknek pontos felsorolása és kimutatása. — Iskolajog alatt értjük tehát foglalatját mindazon törvényeknek, államhatósági határozmányoknak, törvényes intézkedéseknek, szabályzatoknak, rendeleteknek és jogszokásoknak, melyeket alkalmazni kell arra, hogy a nemzeti iskola a lehetőséghez mérten megfelelhessen feladatának, céljának.

Egyes államokban országos nemzeti iskolaügy csak akkor létesíthető, a mikor nem az egyes és különböző iskolai intézeteket vesszük szemügyre; hanem egyenesen e fogalom körébe foglaljuk a kisdedóvodától kezdve fel az egyetemig a tanintézetek mindanyiját oly módon, hogy ezen egyes tanintézetek egymásba nyúljanak, egymás után, egymással, egymásért munkálkodjanak, így egyetlenegy nagy szervezetet képezvén. — Mindazonáltal az iskolai intézetek egyenlőségét, egyfésülését vagy egyformaságát ez az elv nem követeli; csak szemünk elé tárja azt az „egységi elvet“, mely által az iskola az állam alkotmányosságának bástyáin belől önállóságra emelhető.

A most körülírt „egységi elven“ alapszik az iskola önállósága s a tanítói állásnak minden más idegen és nem tanügyi befolyás alól ment függetlensége utáni törekvés a múltban, küzdelme a jelenben és állandó helyes jogalapjának kimutatása minden időben. — És ez az, minek „két-szeri“ elmondását és elolvastatását szükségesnek tartottuk!

A menyynyire az irodalom terén ez irányban egészséges iskolajogi eszmék megismertetésére és megszilárdítására közreműködni lehetséges volt: megtettünk mindent, a mi tőlünk telt.

Kimutattuk, hogy a magyar iskolajog alapja, fokozatos fejlődése, természetszerű haladása a „Tripartitum“-ban mindenütt észlelhető, a hol abban iskoláról, népnevelésről és nemzeti művelődésről van szó. — E rendületlen alapon állva se megbízható forrásra támaszkodva, a Paed. Szemle III. köt. 321. oldalán egybeállíthatók voltak „a magyar iskolajog alapelvei.“ — E tanulmány indokolására a magyar törvényhozás intézkedéseinek alapján, mint azok a középkortól kezdve az alkotmányos élet újraébredéséig mutatkoztak, előadandó volt „a magyar iskolajog története“, mi a VII. köt. 129. oldalán történt meg. Tárgyalandó volt ezután azon viszony, melyben „magyar iskolajog a népoktatási és a népiskolai hatóságokról szóló törvények“-hez áll, mely feladatnak a VII. köt. 33. oldalán feleltünk meg. — Majd meg életbevágó iskolajogi elvek léptek felszínre újra a középiskolai törvény tárgyalásakor, a mikor is bizonyítani kellett, hogy „a magyar iskolajog fejlődése“ fokozatos, ész- és természetszerű mederben halad s e tanulmányunkat az V. köt. 357. oldalán közöltük. Ekkor már időszerűnek mutatkozott, „a magyar iskolajog megszilárdulása és alapelveinek alkalmazása“ tényét adatokkal támogatva megismertetni, mely kötelességszerű és hálás feladatnak a VII. köt. 321. oldalán feleltünk meg.

tünk meg. Ezen felül a VI. kötet 46. és 71. és a VII. köt. 82., 175., és 198. oldalain is helyet adtunk az iskolajog fejlődését feltüntető közleményeknek. — De mindez nem meríti ki az iskolajogi általános elvek anyagát s így mielőtt a részletek fejtegetésébe bocsátkozhatnánk, tisztában kell lennünk azzal, hogy valjon az iskolajog elvei, a mint azok a törvénykönyvben, a tanügy történetében, a fejlődésben s az alkalmazásban előtűntek: é r v é n y e s ű l t e k-e, „vérré váltak“-e a tanítóknak és a nép körében, s megtörtént-e minden arra, hogy az iskolajogi elvek érvényesülhessenek!

A válasz a kérdésre igenlő, a feladat bizonyítása könnyű; mert a vallás- és közoktatásügyi ministerium népnevelési szabályzataiban, tanterveiben, normatívumaiban és rendeleteiben az iskolajogi elvek érvényesülése minden kétséget kizárólag fellelhetők. És mert e ministeriumi intézkedések mindegyikét Gönczy Pál államtitkár — mióta a ministeriumnak 1867. jun. 16-ika óta tagja — vagy maga fogalmazta, vagy helybenhagyta, vagy láttamozta. vagy pedig hozzájárulása által helyesnek ismerterte el: ugyanazért szép feladat is, hazafiúi kötelesség is, de meg tanügyi érdekkövetelte eljárás is: ezen ministeri intézkedések pontos és lelkismeretes egybeállítása az iskolajogi elvek érvényesülésének kimutatására. Munkánkban forrásokul szolgáltak nekünk: 1) A „Magyarországi Rendeleték Tára“ 21 kötete 1867-től 1887-ig; 2) a „Vallás- és Közoktatásügyi Ministernek az országgyűlés elé terjesztett (15 eddigi) Jelentése; 3) a ministerium által 1870-ben kiadott nevelési törvények és rendeletek gyűjteményének Ráthnál megjelent hivatalos kiadása; 5) Tóth József „Törvények és Rendeletek“ című 1884-ben megjelent gyűjteménye. A hol az alábbi idézetekben a három utóbbi volt a forrás: ott ezt mindenütt megjegyeztük; a hol pedig nincs megnevezve a forrás, ott a „Rendeleték Tára“ illető kötetének oldal száma értendő. (A „Rend. Tára“ minden közhivatalban, bíróságnál, közjegyzőnél megtalálható, s a lapszámra való utalásunk alapján, minden intézkedés elolvasható.) Megneveztük évfolyamok szerénti felosztásban h u s z o n e g y évnék minden iskolajogi fontossággal bíró rendeletét, idézván bekezdésül annak keltét és hivatalos számát, eltekintvén ezúttal a közép- és felsőoktatási szabványoktól és szorítókozván csupán a népnevelésügyiekre, nem azért, mintha G ö n c z y neve csupán ezekkel volna egybeforrva s amazok az ő befolyása nélkül jöttek volna létre; hanem azért, mert csakis így lehet alkalmunk, G ö n c z y t mint a ministeri intézkedések éltető szellemét, főtényezőjét s az iskolajogi elvek érvényesülésének képviselő személyiségét méltatni, hogy működése egészében és munkásságának nagyságában tűn- tessük föl.

Előre kell még tájékozásul bocsátanunk, hogy a „Rendeleték Tára“ 1867-iki folyama első 15 oldalán a febr. 17-én visszaszállított alkotmányra vonatkozó legfelsőbb kéziratok találhatók; azután a 23. oldalon Eötvös József bárónak febr. 20-án vallás- és közoktatásügyi miniterré történt kineveztetésének királyi elhatározását közli. A 30. oldalon az őszministeriumnak febr. 25-iki intézkedése az ország törvényhatóságainak visszaállítá-áról található, s már a 30. oldalon van közölve az a marc. 10-iki rendelet, mely értesíti az országot, hogy Eötvös a közoktatásügyi ministerium vezetését átvette s annak hivatalos helyisége ott van az Országházutcában, a hol mostanáig megmaradt. — A 87. oldalon végül az őszministerium ápril 10-iki rendeletét találjuk, mely a törvény-

hatóságoknak a központi magyar királyi felelős kormányhoz való viszonyát s az önkormányzati felelősséget tárgyalja.

Kimutatván így az alapot az iskolajogi érvényesülés számára az alkotmányosság sáncain belől, hivatkozunk még arra, hogy a magyar népoktatásügyi, az iskolahatósági, a tanítói nyugdíjaztatási, a magyar nyelvtanítási és a középiskolai törvények mindmegannyi alapjai az iskolajogi elvek érvényesülésének, mint az a következő felsorolásban mutatkozik.

1867. *a)* Május 15. A protestánsokra vonatkozó pátensek hatályának megszüntetésére vonatkozó legfelsőbb leirat. Rendeleték Tára. 121. old. — *b)* A Helytartótanács 1863. sept. 11-én, 71.112 sz. a. kelt rendelete a róm. kath., gör.-kath. és gör.-kel. iskolák tanítóinak fegyelmi vizsgálat alá vonására és elbocsátására nézve érvényben áll. (Tóth: Rendeleték Gyűjteménye. 303. old.) — *c)* Dec. 5. A „Néptanítók Lapja“ megalapítására a tanulmányi alapból 13 ezer forintnyi kölcsönt félévre engedélyező legf. kir. leirat. 579. — *d)* Dec. 20. A sajtó termelvényeinek névjegyzéke negyedévenként betérjesztendő pontos magyar könyvészet szerkesztése céljából. 596.

1868. *a)* Jan. 15. Iskolai bizonyítványok adósságok miatt nem foglalhatók le a tanintézeti eljáróság által. 35. — *b)* Ápr. 24. A néptanítók illetményei, tekintettel a tanítók fontos hivatására s különben is mostoha anyagi ellátására, pontosan és rendesen szolgáltatandók ki, hogy a népnevelés elhanyagolt ügye lendületet nyerjen. A tanítók ne legyenek kénytelenek jogos követelményeiket idővesztégetéssel maguk bekéregetni. 83. — *c)* Aug. 10. Gör.-kel.-szerb iskolai egyházi és alapítványi ügyek szabályozása királyi rendelet által. 340. — *d)* Dec. 13. Utasítás a gör.-kel.-szerbek iskolai, egyházi és alapítványi ügyeit szabályzó legf. rendelet keresztülvitelére. 1002.

1869. *a)* Ápr. 1. Az iskolai tanácsok felállítása ügyében a felekezetekhez, a megyékhez és városokhoz intézett min. rendelet. 377—379. — *b)* Ápr. 4. A népiskolai törvény életbeléptetését sürgető rendelet a felekezeti hatóságokhoz. 380. — *c)* Ápr. 13. 6444. sz. Atanintézeteknél szükséges leltározás. 526. — *d)* Május 15. Utasítás a kir. tanfelügyelők számára a népokt. törvény végrehajtása ügyében. 647. — *e)* Május 21. Utasítás a tankerületi iskolatanácsok számára a népoktatási törvény alkalmazására nézve. 702. — *f)* Május 21. Utasítás a budapesti tankerületi iskolatanács számára. (1869-iki hiv. kiadv. 293 old.) — *g)* Május 21. Utasítás a népiskolai statisztikai adatok egybeállítására. (Ministeri Jelentés. 1870. 10. old.) — *h)* Május 26. Utasítás a polgári községek számára a közép. törvény végrehajtása ügyében. 683. — *i)* Jun. 6. Utasítás a közép. iskolaszékek számára a népoktatásügyi törvény végrehajtása tárgyában. (Hivatalos kiadás. 1869. 50 szakasz. 129—162 old.) — *j)* Sept. 15. Tanterv a népiskolák számára. (163—218 old. az 1869-iki hivatalos kiadásban.) — *k)* Sept. 15. Tanterv a polgári iskolák számára. (69-iki hiv. kiad. 219—254 old.) — *l)* Okt. 15. A tanítóképezde szervezete. (69-iki hiv. kiadv. 255—292 old.)

1870. *a)* Ápr. 7. 481. sz. A tanfelügyelőkhez intézett rendelet a tanügy fölötti éber örökös érdekében. 196. — *b)* Május 4. Tanítóknak fegyvergyakorlatra beszólítása a honvédminister 11.761 sz. a. rendelete szerint csak a szünidőben történhetik. 209. — *c)* Júl. 9. Az állami tanítóképezdekben tartandó tanképesítési vizsgálatok szá-

bályrendelete. 282. — *d*) Júl. 15. A felső nép- és polgári iskolai tan-
képesítés szabályrendelete. 289.

1871. *a*) Jun. 7. 768. sz. A gör.-kel.-szerb iskolai és egyházi
tanács szervezetét és az egyházi kongresszus választási szabályzatát a
király 1871. május 29-én jóváhagyta. 94. és 111. — *b*) Marc. 31.,
2062. sz. A tanképesítő vallástani vizsgálaton a felekezeti
hatóság magát képviselheti. (Tóth: Rend. Gyűjt. 316 old.) — *c*) Jun.
16. Ministerelnöki 877. sz. a. ö felsége jun. 8-iki szabályrendelete a
határőrvidéki népiskolák oktatásügyéről. 231. II. pótfű-
zet. — *d*) Jun. 16. Szabályrendelet a határőrvidéki népiskolák ta-
nítóinak képzéséről. 251. II. pótf. — *e*) Jun. 16. Szabályrende-
let a tanítók jogviszonyainak rendezéséről a határvidéki népisko-
láknak, a tanítói állást közhivatalnak jelentvén ki. 257. II. pótf.
— *f*) Jun. 16. Szabályrendelet a határőrvidéki iskolai felügyeletről.
271. II. pótf.

1872. *a*) Jun. 17. Néptanítók behivatása fegyvergyakorlatra. 632.
(Honv. min. 20.700.) — *b*) Júl. 17. 17.565. sz. A gör.-kel.-szerb nép-
és felső leányiskolákról szóló szabályzatok 1872. ápr. 6. és júl.
2-án kelt legfelsőbb elhatározással való helybenhagyásának kihirdetése.
287. — *c*) Sept. 14., 23.201. sz. Utasítás a tanítók testületi ala-
kúlása tárgyában és szabályrendelet. (Tóth: Rend. Gyűjt. 243–248
old.) — *d*) Nov. 7. Néptanítók elleni eljárás, ha póttanfolyam
ürügye alatt fegyvergyakorlatról elmaradnak, 653. (Honvédmin. 30.417
sz.) — *e*) Dec. 10. 32.488. sz. A népoktatásügyi törvény végrehajtása
az új községi rendezés után. 511. — *f*) Dec. 20. 32.385. sz. A ke-
reskedelmi iskolák a közoktatásügyi minister hatósága alá lettek
helyezve. 513.

1873. *a*) Febr. 22. A közoktatás terén mutatkozó feltékeny-
ség eloszlátása. A minister nem a fentartót nézi az iskolánál, hanem
azt, hogy jó-e? 20. — *b*) Márc. 6. 4314. sz. A tanítók segélyzését
rendező utasítás. (V. Jelent. 198.) — *c*) Márc. 30. 7053. A tanítói
segélyzésére befizetett 20% iránti intézkedés. (V. Jel. 198. old.) —
d) Márc. 30. 7053. sz. A közs. népiskolai tanítók és özvegyeik nyug-
díj, jászai költségeinek ki által való viselése iránti intézkedés. 355. —
e) Ápr. 24. (Közlekedési 2000. sz.) Iskolai építkezések felülvizsgá-
lása az államépítészeti hivatal által. 391. — *f*) Ápr. 29. 1394. (Belügy.)
Egyletek, társulatok és intézetek működése és ellenőrzése, a szabad
egyesülési jog korlátozása nélkül. Az alapszabályok a belügyministerhez
terjesztendők. 132. — *g*) Május 15. 13.041. sz. Állami isko-
láknak mikép és hol felállítása iránti eljárás. (V. Jel. 199. old.) —
h) Május 22. (Honvéd. 20.265. sz.) Tanítók, kik felnőtteket oktatnak,
jutalmat nyernek. 319. — *i*) Júl. 16. 16.781. sz. Tagosítás és
legelőelkülönítés folytán kihasított ingatlan iskolavagyon ke-
zelése ott, hol nincs iskola. 394. — *k*) Júl. 21. 16.400. Községi iskola-
házak építésére kiutaltványozott állampénzek kezelése. 398. —
l) Nov. 2. 30.479. sz. A tantermek célszerű berendezése, tisztán-
tartása és szellőztetése. 421. — *m*) Nov. 27. (Belügy. 46.569. sz.) Isko-
lába járó gyermekek közt elterjedni szokott ragályos betegségek
elleni óvó intézkedések. 440.

1874. *a*) Febr. 18. 4871. sz. A felnőttek oktatása tovább foly-
tatandó. 37. — *b*) Febr. 20. 4822. sz. Államsegély mellett felállítandó
községi iskolák építésénél a követendő eljárás. 187. — *c*) Márc. 1.

(Belügy. 773. sz.) Az egyletek, társulatok és intézetek működésének ellenőrzése tárgyában kimutatás sürgetése. 213. — *d)* Ápr. 2. 9312. A mindinkább érezhető tanítóhiány folytán szükségessé vált intézkedések tanítónők alkalmazásának ajánlásával. 60. — *e)* Máj. 17. 14.467. sz. A tankötelesek rendes iskoláztatásának előmozdítása 94. — *f)* Júl. 15. 19.424. Az elemi népiskolának mindenütt 6-osztályúvá való kiterjesztése iránti intézkedés. (V. Jel. 201.) — *g)* Júl. 15. 19.425. sz. A népokt. törvény 59. és 67. §§-aiban követelt felső nép- és polgári iskolák felállításának sürgetése azon helyek megnevezésével, hol ily iskolák felállítandók. 266. — *h)* Aug. 12. 21.556. sz. Az államilag segélyezett iskolák számadásainak szerkesztése. 364. — *i)* Sept. 1. 24.260. sz. Az állami tanítóképezdei köztartás rendezése. (V. Jel. 202.) — *j)* Nov. 16. 23.405. sz. A tanítók helyváltoztatására vonatkozó utasítás tanfelügyelők számára. (V. Jel. 203.) — *k)* nov. 27. 32.632. sz. A felekezeti tanítóképezdek szervezésére és rendben tartására vonatkozó rendelet az egyházi hatóságokhoz. (V. Jel. 204.)

1875. *a)* Jún. 4., 13.036. sz. A néptanítók nyugdíjintézete számára szerkesztendő törzskönyv készítésére utasítás. (VI. Jel. 363. old.) — *b)* Jan. 6. 34.989. sz. Szemléltető képek ajánlása valamenynyi felekezeti iskolai hatóságnak. (V. Jel. 207.) — *c)* Jan. 9., 95. sz. A közs. iskoláknak engedélyezett államsegély módjában való kezelése. 145. — *d)* Jan. 13., 32.981. sz. ex 1875. A magániskolák rendben tartását rendező intézvény a kir. tanfelügyelőkhez. (V. Jel. 205.) — *e)* Ápr. 2., 559. sz. A hazai tanintézeteknek külföldi kormányok által való segélyezése nem engedhető meg. 20. — *f)* Május 7., 6895. sz. A felvételi és tandíjjak az állami iskoláknál való beszedése és kezelése. 156. — *g)* Jún. 14., 13.706. sz. A felekezeti tanítók anyagi helyzete javítása iránti intézkedés. 88. — *h)* Júl. 2., 14.994. sz. A nyugdíjintézet számára beszerzendő szükséges adatok ügyében utasítás. (VI. Jel. 364. old.) — *i)* 25.183. sz. A polgári iskolai növendékeknek középiskolába lépésének módozatai. (VI. Jel. 377. old.) — *k)* Okt. 12., 22.151. Az iskolai szünidő július és augusztus hónapokra áttétele minden iskolánál. (l. Okt. 28.) 223. és 225. — *l)* Dec. 30., 32.385. sz. Utasítás a tanítói nyugdíjintézet járulékeinak beszedésére és elszámolására. (Tóth. Rend. Gyűjt. 248. old.)

1876. *a)* Jan. 11. 743. sz. Az orsz. tanítói nyugdíjbeszedése és kezelése tárgyában utasítás az iskolafentartók és tanítók által az 1874. 32. t. c. alapján teljesítendő befizetésekre nézve. 2. — *b)* Márc. 27., 6688. sz. A nyugdíj-alap javára szerkesztett fizetési jegyzék készítésére utasítás a kir. adóhivataloknak. (VI. Jel. 365. old.) — *c)* Ápr. 10., 8072. sz. Az orsz. nyugdíj-intézetbe felvehető tanítók képességének megállapítása a részleges nyugdíj-intézetek beolvasztása tárgyában intézkedés. (VI. Jel. 365. old.) — *d)* Május 11. 7885. sz. Tornászati póttanfolyamok megnyitása. (VI. Jel. 366. old.) — *e)* Máj. 14., 9987. sz. Statisztikai adatok gyűjtése. (VI. Jel. 368. old.) — *f)* Május 16., 10.430. sz. Az állami és községi iskolák épületeinek tűzkár elleni biztosítása. (VI. Jel. 368. old.) — *g)* Május 25., 11.380. sz. Az iskolai takarékpénztárak fellállításának ajánlása. (VI. Jel. 369. old.) — *h)* Aug. 17., 18752. sz. A tanítók által biztosított nyugdíj-többlet ügyében utasítás. (VI. Jel. 370. old.) — *i)* Aug. 21. 18.748. sz. A tandíj-mentesség. 267. — *k—s)* Sep. 2. 20.311. Rendelet az egyházi hatóságokhoz az 1868. 38-ik és az

1876. 28. t. c. végrehajtása tárgyában és utasítás A) tanfelügyelőknek B) közigazgatási bizottságoknak, C) polgári községeknek, D) állami iskolai gondokságoknak. (Első függelék 1—98. old.) E) községi iskolaszékeknek. (Tóth. Rend. Tára. 122—156. old.) — *f*) Sept. 28. 21 056. sz. A polgári iskolák tanulói középtanodába lépésénél követendő eljárás. 172. — *g*) Okt. 3. 20 311. sz. A hitfelekezeti saját költségén tartozik gondoskodni a községek számára kiadott ministeri utasítás 12. §-a követelményéről, nem pedig az egyházi hatóság. (VI. Jel. 376. old.) — *h*) Okt. 8., (sept. 28.) 21 056. sz. A polgári iskolából a középiskolába lépés módozatai. (VI. Jel. 377. old.) — *i*) Nov. 28., 28438. sz. Háziiparoktatás a népiskolában (VI. Jel. 378. old.) — *aa*) Dec. 19., 30.553. Az iskolával nem bíró községek kimutatása ügyében tett intézkedés. (VI. Jel. 378. old.)

1877. *a*) Jan. 3., 3. sz. A tanfelügyelői utasítás 8. pontjának módosítása. 1. — *b*) Jan. 17., 1238. sz. Népiskolai könyvtárak gyarapítása és terjesztése. (VII. Jel. 185. old.) — *c*) Jan. 26., 2309. sz. Szabályrendelet a polgári iskolai tanképesítésről. (Tóth: Rend. Gyűjt. 304. old.) — *d*) Febr. 15., 4437. Iskolai mulasztásoknál félnap veendő egy mulasztásnak. (VII. Jel. 188. old.) — *e*) Febr. 22., 18.748. sz. A tandíjmentesség módosítása. 9. (1878.) — *f*) Márc. 4., 3786. Tanítói nyugdíj-intézeti ügyben felekezeti hatóságok felvilágosítása. (VII. Jel. 186. old.) — *g*) Márc. 20., 5716. sz. Tanítói nyugdíjintézeti felvételek sürgetése. (VII. Jel. 188. old.) — *h*) Márc. 31., 2062. sz. Az áll. tanítóképezdéknél a vallástani vizsgálatok körüli intézkedés. (VII. Jel. 185. old.) — *i*) Május 7., 9118. sz. Tornapóttanfolyamok felállítása. (VII. Jel. 189. old.) — *k*) Május 28., 12.577. Az izr. iskola-alap károsodástól való megóvása. 264. — *l*) Jun. 3., 131.124. sz. Az iskolai alapvagyon biztosítása (VII. Jel. 192. old.) — *m*) Jun. 13., 14.288. A tanítónőképezdei növendékek háziipari tanításra is tehetnek képesítő vizsgálatot. (T. R. Gy. 317. old.) — *n*) Júl. 1., 12.945. sz. Ideigl. iskolalátogatók kineveztetése ügyében felterjesztés bekövetelése. (VII. Jel. 191. old.) — *o*) Júl. 5., 15.427. sz. Az iskolai könyvtárak felállításának megsürgetése. (VII. Jel. 192. old.) — *p*) Júl. 13., 10.998. sz. Szabályrendelet az elemi iskolai tanképesítésről. (Tóth: Rend. Gyűjt. 311. old.) — *q*) Aug. 7., 20.100. Statisztikai adatok gyűjtése iránti utasítás. (VII. Jel. 185. old.) — *s*) Aug. 12., 12.675. sz. Tanítói nyugdíjintézetbe paptanítók is léphetnek. (VII. Jel. 191. old.) — *t*) Aug. 24. 20.521. sz. A héber hitoktatásra szolgáló iskolák nem zugiskolák. 347. — *u*) Aug. 26., 21.678. Tanterv a népiskolák számára. (Tóth: Rend. Gyűjt. 337—422.) — *v*) Sept. 7., 22.678. Háziipari munkatanítónőképezde szervezete. (Tóth: Rend. Gyűjt. 617—622. old.) — *z*) Nov. 3., 28.530. sz. A nyugdíjintézetbe való befizetések szigorúan követelendők. (VII. Jel. 196. old.) — *aa*) Dec. 18., 32.215. A határörvidéki iskolaügy rendezése négy szabályrendelettel. (VII. Jel. 199—230. old. Lásd: k—s) pontot 1876.) — *bb*) Dec. 18., 30.535. sz. Nép- és iskolai könyvtárak alapítása felekezetek által. (VII. Jel. 197. old.) — *cc*) Dec., 18., 30.535. sz. A nép- és iskolai könyvtárak felállítása és gondozása. 366. és 369. (Függelékben könyvjegyzék.) — *dd*) Dec. 18., 29.170. sz. A felekezeti tanítók választása és elmozdítása, s a felekezet iskolai alapvagyonja kezelése körüli tanfelügyelői teendők különösen a protestánsoknál megszorítása. 368. — *ee*) Dec. 23., 30.627. sz. Nyugdíjkat önként kérő tanítók szolgálatképtelenségének

megvizsgálására bizottság küldendő ki s ennek számára utasítás. 177. (1878.) — *ff*) 1873—1877-iki időközben. Az államkormány által tiltott alkotmányellenes tankönyvek kimutatása. (VI. Jel. 379—381. old.)

1878. *a*) Jan. 13., 14.434. sz. Gyümölcsfatermelés terén kitűnt tanítók jutalmazása. (VII. Jel. 231. old.) — *b*) Jan. 23., 1710. sz. Nyugdíj-többlet biztosítása tanítók részéről. (VIII. Jel. 225. old.) — *c*) Jan. 23., 2441. A nyugdíjintézet javára kivetett díjak behajtásának rendezése. 171 — *d*) Jan. 25., 1906. sz. A gör.-kel. ünnepeken a tanulók előadás látogatásától felmentendők. 174. — *e*) Márc. 3., 32.257. A nyugdíjalap járulékeinak behajtása. 180. — *f*) Márc. 4., 1798. Vizsgálati rend a rajztanítók és tanárok képesítésénél. 182. — *g*) Márc. 31., 7280. A népiskolai törvény 1. §-ának értelmezése. 200 és 328. — *h*) Ápr. 18., 8330. IZR. tanítók 3 kifogástalan próbáján után véglegesített tanítóknak tekintessenek ill. a közigazgatási bizottság által állomásaikba visszahelyeztessenek. 329. — *i*) Ápr. 25., 4749. sz. A tanulmányi alapról fizetett tanítók ügye. 327. — *k*) Jun. 30., 16.416. sz. A népiskolai statisztikai jelentések tökéletesítése. 768. — *l*) Sept. 3., 17.619. sz. IZR. népiskolákban a tanórák túlságosan nagy számát és a szorgalomidő túlhosszú kinyújtását meg kell szüntetni. 772. — *m*) Dec. 24., 38.375. sz. Az országos tanítói nyugdíjintézet mellett fennálló egyéb tanítói nyugdíjintézetek megnevezése. 812. — *n*) Dec. 12., 32.417. sz. A székesfehérvári kiállítás ügyében. (VIII. Jel. 234. old.)

1879. *a*) Marc. 1., 3844. Iskolai rendszabályok pestis kiütésekor. 174. — *b*) Ápr. 7., 7226. sz. Iskolának járványos betegség miatti bezáratásáról a hatóság értesítendő. 178. — *c*) Ápr. 16., 11.871. sz. Utasítás az iskolai számadások megvizsgálására. (X. Jel. 280 old.) — *d*) Május 11., 11.637. A nyugdíjintézetbe belépés kötelezettsége. (IX. Jel. 253. old.) — *e*) Május 26., 13.620. sz. Magyar nyelvi póttanfolyamok felállítása, szervezése és a képezde megjelölése. (IX. Jel. 255. old.) — *f*) Jun. 10., 15.717. sz. A tanítóképezdebe való felvétel feltételei. 324. — *g*) Jun. 29., 16.014. sz. Tanítójelölteknek felvétele a polgári tanítóképző-intézetekbe. 345. — *h*) Jun. 29., 17.284. sz. A magyar nyelv. tanításáról szóló 1879. évi 18. t. c. végrehajtására a) utasítás a kir. tanfelügyelők számára, b) tanterv nem-magyarajkú népiskoláknak. 620. (és IX. Jel. 258. old.) — *i*) Aug. 29., 21890. sz. Nemállami iskolák pályázati hirdetései a „Néptanítók Lapja”-ban díjazás alá esnek. (IX. Jel. 259. old.) — *k*) Sept. 5., 24793. sz. A polgári iskolák célja s növendékeinek életpályája. 633. — *l*) Sept. 12., 25.409. A polgári iskolák tanterve. 639. — *m*) Dec. 16., 35.111. sz. A tanítók nyugdíjazása iránti folyamodások felszerelése és elsőfokú elintézése tárgyában dec. 11-én kiadott utasítás. 749. — *n*) Dec. 18., 33.222. sz. Könyvjegyzék közlése az iskolai és népkönyvtárak számára. (IX. Jel. 261 old.) — *o*) Dec. 27., 1472. A középipartanoda támogatására felhívás. (IX. Jel. 249 old.)

1880. *a*) Jan. 2., 32110 (ex 1879.) Képezdebe jelentkezők folyamodásai s ezek melléklétei nem bélyegmentesek 82. — *b*) Jan. 5., 475. sz. Kötelezettségeiket mulasztó kir. tanfelügyelők korholása. (X. Jel. 278. old.) — *c*) Jan. 5., 476. sz. A magyar nyelv tanítása ügyében szigorú rendelet a tanfelügyelőkhez. (X. Jel. 278. old.) — *d*) Jan. 13., 32.225 (ex 1878.) A néptanítói állomások betöltésénél előforduló szabálytalanságok és visszaélések meggátlása. 83. — *e*) Jan.

13., 34.361. (ex 1878. sz.) A tagosítás és legelőelkülönítéskor az iskolák számára kihasítandó fekvő-ségek kezelése 84. — *γ*) Jan. 13., 35.111 sz. Iskolai alapok kezelése. (IX. Jel. 262 old.) — *g*) Febr. 19., 781 sz. Tanítók segélyezésének módozatai. (X. Jel. 279. old.) — *h*) Marc. 7., 6740. sz. A tanítók, mint a nevelést vezérlő és irányzó személyek a tanítás gyakorlatiasságára törekedjenek. (X. Jel. 279. old.) — *i*) Marc. 7., 5820. sz. Utasítás az iskolák számadásainak megvizsgálására 240. — *k*) Ápr. 10., 10.569. sz. Izr. iskoláknak az izr. iskola alaphól való segélyzése körüli eljárás. 322. — *l*) Ápr. 21., 5321. sz. A tanítóegyletek és testületek lajstromának egybeállítása. (X. Jel. 279. old.) — *m*) Május. 4., 1240-ik (kormányelnöki) sz. A polgári iskola 6 osztályát végzett ifjak állami hivatalban való alkalmazása. 145. — *n*) Május 11., 11.637. sz. Állami szolgálatban levő tanítók nyugdíjaztatása. 324. — *o*) Május 29., 15.584. A tanítónőképezdebe való felvételnél megszabott eljárás. 989. — *p*) Május 29., 15.581. sz. Magyar-nyelvi pótanfolyamokon résztvevők napidíjzt nyernek. (X. Jel. 286. old.) — *r*) Május 29., 15.582. sz. Tornatanítói pótanfolyam öt hétre. (X. Jel. 286. old.) — *s*) Jun. 4., 15.352. sz. A budapesti középipar-tanoda szervezete. 992. — *t*) Jun. 11., 16.880 sz. Statisztikai ada-tok egybegyűjtése és feldolgozása. 1014. — *u*) Jun. 11., 16.921. sz. A tanköteles gyermekek évenkénti összeírása. 1035. — *v*) Júl. 27., 22.183. sz. Egyházi hatósági személy által kiállított „tanképesítő oklevél“ érvénytelen; illet csak képezde nyújthat. (X. Jel. 300 old.) — *z*) Aug. 9., 1046. A népiskolai oktatásnál követendő irányelvek. 1047. — *aa*) Aug. 13., 22.888. sz. Siketnémák oktatására a népiskolában utasítás. (X. Jel. 301. old.) — *bb*) Aug. 17., 24.194. sz. Magán- és hit-felekezeti iskolában működő külföldi tanítókkal való elbánás. (X. Jel. 302. old.) — *cc*) Aug 27., 24.161. sz. A képezdei felvételnél meg-szabott eljárás. 1228. — *dd*) Sept. 8., 13.074. sz. A gör.- kel.- román papjelölt-tanítók kötelesek a tanítói nyugdíjintézet tagjaivá lenni. 1229. — *ee*) Dec. 1., 33.035. sz. A tankötelesek összeírása pontos-san eszközrendő. (X. Jel. 308. old.) — *ff*) Dec. 15., 34.727. sz. A bu-dapesti sugáruti tanítónőképezde elemi részének megszüntetése. (X. Jel. 310 old.) — *gg*) Dec. 15., 32.944. sz. Az állami vagy áll. segély-zett képezdei, felső-nép-, polgári és elemi iskolai tanszemélyzet ötödik évi pótlék a megállapítása. 933. (1881-iki köt.) (A szabályrendelet a X. Jel. 304 old.) — *hh*) Dec. 15., 36.063. sz. Az izr. iskola alaphól nyuj-tandó segélyezésnél való eljárás. (X. Jel. 311 old.) — *ii*) Dec. 17., 36002. sz. Statisztikai adatok betérjesztésének időhatára. (X. Jel. 310 old.) — *kk*) Dec. 22., 34.124. A nyugdíj-alap javára fizetendő díj-
 díjak behajtása iránti fokozatos felelősség. 943. (1881-iki köt.)

1881. *a*) Január 2., 36.412. ex 1880. A zárdai tanintézetek sta-tisztikai adatainak bekövetelése iránti intézkedés. (X. Jel. 312. old.) — *b*) Jan. 2., 34.148. ex 1880. A magyar nyelv tanításában sikert felmu-tató tanítók jutalomban részesülnek. (X. Jel. 310. old.) — *c*) Jan. 7., 655. sz. Az áll. tanítóképezdeknek egy előkészítő osztálylyal való meg-szaporítása. 946. — *d*) Febr. 25., 4832. A tanítói minőségben működő idegen állampolgárokkal való eljárás. 955. — *e*) Jun. 30., 12.196. Az országos néptanítói képviselői gyűlés ügye. 1819. — *f*) Aug. 26., 20.364. sz. Elemi tanítónőképezdek tanterve. (Tóth. Rend. Gyűjt. 531—541. old.) — *g*) Aug. 29., 25.619. Az ipartanműhelyek felállítása s vezetése. 1162. — *h*) Sept. 23., 4484. A tagosítás és legelőelkülönítéskor községi

iskolai alapvagyonul kihasított egy századrész esetleges eladásáról. 1830. — *i*) Okt. 9., 26.376. sz. A budapesti állami középipariskola. 1832. — *k*) Okt. 30., 32.399. Az izr. hitközségekből kilépő tagok adókötelezettsége még 3 évig tart. 1836. — *l*) Nov. 19., 29.953. sz. A tanulók részére hit- és erkölcstanból saját felekezeti lelkészei adnak osztályzati jegyet. 1838.

1882. *a*) Jan. 1., 1. sz. A népoktatás vezetésében, irányításában, a tanító az iskola lelke. 123. — *b*) Jan. 8., 38.424—1881. Tankönyvek-bírálása és engedélyezése. 131. — *c*) Febr. 6., 3998. sz. Elemi tanítóképezdek tanterve. (Tóth. Rend. Gyűjt. 512—530. old.) — *d*) Febr. 6., 3999. sz. Polgári iskolai tanítóképezde tanterve. (Tóth. R. Gy. 542—565. old.) — *e*) Máj. 17., 15.863. sz. Póttanképesítő vizsgálatok külföldön nyert tanítói oklevelek nostrifikálása céljából. 739. — *f*) Aug. 16., 18.634. sz. A gazdasági szaktanítással vagy ipari tanműhelylyel egybekötött felső népiskolák tanterve. 1278. — *g*) Nov. 20., 37.790. sz. Megyei tanszermuzeumok, iskolai- és népkönyvtárak felállításának megsürgetése. 1638. — *h*) Dec. 23., 41.453. sz. A tanszemélyzet nyugdíjba lépésének szükségességét és jogosultságát megállapító bizottságok alakítása. 640. (1883-ik évf.)

1883. *a*) Febr. 15., 5686. sz. Az izr. z u g i s k o l á k r ó l. 463. — *b*) Márc. 19., 6892. sz. Szabályrendelet az ipar- és polgári iskolai ipartanítói képesítő vizsgálatról. 465. — *c*) Ápr. 4., 11.857. Népiskolai törzskönyvek szerkesztése a közoktatás nyilvántartása céljából. 609. — *d*) Ápr. 28., 22.371. sz. A n y u g d í j j - i n t é z e t i járulékok kezelését és ellenőrzését szabályozó utasítás módosítása. 1349. — *e*) Júl. 2., 20.894. Az iskolák ingatlan v a g y o n á r a vonatkozó telekkönyvi kivonatok bélyegmentesek. 1355. — *f*) Aug. 3., 26.130. sz. Az iparos tanoncok iskoláztatása. 1103. — *g*) Aug. 11., 26.386. sz. Az áll. felsőbb leányiskolák szervezete. 1387. — *h*) Okt. 15., 32.830. sz. A hit- és erkölcstan a tanítóképezdek 4. osztályában is rendes tantárgy. 1454.

1884. *a*) Júl. 29., 28.093. Kereskedelmi iskolák szervezeti szabályzata. 1532. — *b*) Aug. 13., 27.496. sz. Az iparos-tanoncok iskoláinak szervezete. 1528. — *c*) Nov. 16., 42.913. A községi iskolai alapvagyon felügyelete, kezelése és jövedelmének mikénti felhasználása. 2014.

1885. *a*) Márc. 30., 3887. sz. Szabályzat tan- és segédkönyvek megbírálása engedélyezése és használata tárgyában. 639. — *b*) Május 28., 20.301. sz. A m a g y a r n y e l v n e k valamenynyi népoktatási tanintézetben való tanítása kötelezőleg elrendelése. 650. — *c*) Jun. 5., 18.035. sz. Az i s k o l a l á t o g a t á s rendezése. 856. *d*) Júl. 13., 21.120. sz. A görög-keleti tanítók f e g y e l m i ü g y i b e n megállapított eljárás. 860. — *e*) Aug. 4., 29.801. sz. A k e r e s k e d e l m i iskolák szervezete. 1067. — *f*) Aug. 20., 20.018. sz. Az é g é s z s é g t a n oktatása. 1109.

1886. *a*) Márc. 19., 46.229. sz. ex 1885. A kitüntetéssel képesített joghallgatók, ill. a szigorlók n e v e i n e k k ö z é t é t e l e. 355. — *b*) Nov. 23., 44.015. sz. Az i p a r i s k o l a i b i z o t t s á g o k működése folytonosan ellenőrzendő. 1126.

1887. *a*) Márc. 18., 731. eln. sz. Az i f j ú s á g i e g y e s ü l e t e k alapszabályait a közokt. minister helybenhagyása alá kell terjeszteni. 1396. — *b*) Ápr. 3., 842. sz. A tankönyvek b í r á l a t a é r t

fizetendő díj megállapítása. 1623. — c) Ápr. 15 10034. sz. Több tan-
könyvnek a román- és szerbtannyelvű iskolákból való kitiltása.
1445. — d) Jún. 7., 20 313. sz. A birtokrendezési eljárásban a felosztás
alá kerülő közös területből az iskolai törzsvagyón gyara-
pítása céljából kihasítandó egy századrész térfogatának megállapítása.
1942. — e) Jún. 18., 8304. sz. Az áll tanítónőképezdébe
való felvételnél követendő eljárás szabályozása. 1747. — f) Júl. 7,
28.999. Az állami felsőbb leányiskolák új szervezete. 1850. —
g) Júl. 13., 10 998. sz. Szabályrendelet, az áll. elemi és polgári iskolai
tanító- és tanítónőképezdek igazgatásáról. (Tóth R. Gy. 317. old.) — h) Aug.
31., 34 492. sz. A tandíj-beszedők külön díjazása. 2028. — i) Sept. 9.,
35.882. sz. A phylloxera rovar pusztítása elleni védekezés. 2030.

Az iskolajogi érvényesülést szem elé táró legfontosabb ministeri
rendelet, mely 1887. évi aug. 30-án 28.903. sz. a kelt, sem Rendeletek
Tárában, sem más gyűjteményben nem találtuk meg, azt lapokból kellett
kiböngésznünk. Pedig ez a rendeletképezi az iskolajogi elvek érvénye-
sülése épületének betetőzését: értjük azon intézkedést, mely az egykori
„budai központi mintatanítóképezdet:“ képezdei tanárképző főis-
kolává emeli. Ilyen akadémiai szervezetű főiskola létesítése legjobb
bizonyíték arra, hogy az iskolai ügy önállósításának eszményképe, a mint
nem halt ki a tanítók jobbainak kebeléből: úgy közoktatásügyünk nép-
nevelési részének intézőjében, Gönczyben, is összeforrt szíve minden dob-
banásával — hozzátehetjük: az iskolajogi elvek érvényesítése érdekében,
a tanügy emelésére, a haza boldogítására.

E férfinak 50 éves tanítói jubilaumát május 6-án országosan ké-
szülnek megünnepelni Magyarország tanítói Ez ünnepélyre előkészíteni
a tanítóságot: e soroknak is feladata, mögismertetvén az olvasóval Gön-
czyt működésében, hatásában, életrajzában és képében. Hogy eddig nem
történt meg: az a Paed. Szemle részéről mulasztás volt; de olyan, me-
lyet nem önmaga okozott. Mikor e folyóirat megindult, első volt, meg-
tenni az intézkedéseket, hogy Gönczyvel is megismertessük az olvasót;
ámde ő maga állhatatosan maradt meg a mellett, hogy ez csak akkor
történjék, ha Isten megérni engedi tanítóskodásának (mert magát mindig
tanítónak érezte és vallotta) ötvenedik évfordulóját. Ép erőben, viruló
egészségben, korát meghaladó üdőségben érte meg ez időt!

Foglalkozunk azért élete folyásának ecsetlésével! Tanügyi alkotá-
soknak sora az!

I. Sebesi **Gönczy Pál** Hajdú-Szoboszlóban született 1817. évi december 26-án,
hol atyja városi tanácsnok volt. Érezte a szülői kéz áldását zsenge kora nevelte-
tése idején, mert atyja — támogatvatva a szoboszlói konrektor közreműködése
által — nagy gondnal ápolta fejledező tehetségeit; ő veté meg az álhatatosság
alapját, mely egész életét jellemze; ő fejté ki azon tisztánlátást, mely eddig G.-t
el nem hagyá. Szüleitől egészséges erőteljes testet örökölt, melyben egészséges lélek
lakozik.

II. **Iskoláztatása.** Tanulmányait G. szülőföldje elemi iskolájában és partikulájá-
ban kezdte. Kézikönyvekkül használák Hübner szent historiáját, a „Kis-Tükör“-t,
Márton István Rudimentáját, Langius Colloquiumát stb. Megtanult latinul, raj-
zolta a Kis-Tükör mappáit, festett virágképeket stb. Taneszközökkel az iskolát az
„öreg pap“ látta el, ki a tanítónak is sok hasznos tanácssal járt kezére. Rendsze-
res tornatanításnak és kézügyességi oktatásnak akkor még se híre, se hánva;
mindazáltal mászás, birkozás, futás által edződött a test, és a faragás és rajzolás
a kézügyességet mozdították elő. Még mint algymnázista G. egész atlaszt rajzolt
magának össze Lukács térképeiből. Ezután Debrecenbe ment, hol a gymnasium
bevégezése után philosophiai tanulmányokat tett, folytatván itt is kedvteléssel a

9. osztálynak (tantervek és taneszközök) volt vezetője. Az összes népoktatási ügyek vezetését 1872-ben vette át; 1874-ben címzetes, majd valóságos ministeri tanácsos lett és 1887-ben államtitkári rangot és címet adományozott ő felsége kegye az egykori köbölküti tanítónak, ki ifjú hévvel, lankadatlan buzgósággal, fáradhatatlan kitartással működik itt a tanügyi és tanítóképzés emelésén, vezetvén, irányítván a köznevelésügy e részét Trefort minster bízalmából.

IV. Utazásai. G. már első utazását is nevelésügyi célból tette. Fellenberghez utazott 1844-ben Hofwyll-ba, az ottani munkaiskolát tanulmányozni. Utközben megállapodott Teuffenben Benzingernél; Trogenban Zellwegernél, Kreuzlingenben Wehrlinnél, Lintkoloníában Lütsehgnél. Hofwyllban aug. 2-án érkezett meg s azon meggyőződést meríté, hogy Fellenberg csakugyan az, a minék híresztelték, a Pestalozzi törekvéseinek megtestesítője. Ősszel visszatért haza, útközben még meglátogatván Bengben Zeltet. — Második útazását a szabadságharc kitörése előtt tette, megindulván azon szándokkal, hogy Berlinbe megy Diesterweghez; az idők azonban csendes tanulmányokra nem voltak kedvezőek, azért visszatért övéibe. Harmadik utazása 1868-ra esik, a mikor megjárta Svájcot és Németországot, Megismerkedvén a kor nagy tanfőriaival, s előkészítvén a taneszközök átültetése nagy állami vállalkozását. A világkiállítás alkalmával 1873-ban hosszabb időt töltött Bécsben, a hazai részleges s az 1885-iki országos kiállításon tevékeny részt vett, hivatalos minőségében is gyakran utazgat, irányítván az iskolák fejlődése útját.

V. Fejlődése, haladása. Ha mint tanuló a szellemi és testi foglalkozás volt időtöltése: ezzel tanító- és nevelő korában sem hagyott fel. Nagy előszeretettel füvészkedett és kertészkedett; nagy figyelemmel kísérte a gazdaságban mutatózó mozgalmakat, gazdasági könyveket olvasgatott, gazdasági tanácsokat osztogatott. — Nevelőkorában készítette G. azt a papírgömböt, melyre a földképet maga rajzolta, s melyet mint a Gönczy-féle földtekék őseit, kegyelettel őriz meg ma is. — Mindig szerette a füvészkedést, Mikor Pesten már saját tanintézete volt, Brassaival minden ünnep- és vasárnap kirándulást tettek a főváros vidékére s tanárokkal s tanítványokkal versenyezve űzték a füvészetet. — A magyar és latin nyelven kívül folyékonyan beszél németül: a paedagogiai irodalom terén teljes jártassággal bír s ez irányban 1867-ig rendszeren Lüben „Paedagogischer Jahresbericht“-jéből merített tájékozást. Haladási vágyának kifejezése gyanánt kell venni irodalmi tevékenységét is, melyről külön rovatban van szó.

VI. Hatása. Már nevelőkorában Gálos-Petriben egész kört gyűjtött magához G. tanítókból és nevelőkből, kikkel megbeszélték tapasztalataikat, értekeztek egyes fontosab neveléstudományi kérdések fölött s tájékozták egymást a külföldi nevelésügyi mozgalmak terén. Legjobban Nagy László, a későbbi pestmegyei tanfelügyelő, simúlt hozzá, mint zeneőrő ifjak hódoltak ők a kedélyes dalolásnak is, sőt még a táncot sem vetették meg. — Tanügyi jelentőségének alapja az 1857-iki választásban keresendő. Ekkor lett a reformátusok tanügyi bizottságának tagja s ez időtől fogva mind az egyetemes egyház, mind a dunamelléki egyházkerület tanügyi bizottsága munkáiban irányadó szerep jutott G.-nek. A népiskolai tantervek írása és a térképkészítés ez időből viszik kezdetüket. Az Akadémia levelező taggá 1858. dec. 15-én választotta, a természettudományi és földtani társulatoknak szintén tagja. A magy. gazdasági egyletnek alapító tagja. Háza a pátenses időben központja volt azon körnek, mely a ref. egyház oszlopférfiaiból állott, kik összejöttek tervezgetni s jobb időket reményleni. — Mikor 1860. Pestvármegye visszállította képviselő testületét, G.-t is megválasztották tagul. A főv. képviselőtestületének is tagja lett. Mindkét bizottmányban azzal tűnt fel, hogy méltányos eljárását javasolt a magyarul nem tudó tanítók- és tanárokkal szemben. A főv. iskolák újjászervezését 1868-ban G. „Emlékirata“ alapján kezdték meg, de nem folytatták annak szellemében. Az állami tankönyvek kiadása ügyében ugyanazon évben aug. 3-tól 11-ikeig bizottság működött, melynek G. volt tervezője és élető lelle. — Készített tanterveket; épületterveket, melyeknél a méreteket maga szerezte be, sok ideig a minsteri jelentéseket maga szerkesztette, ezek egyikében megírta magyar köziktatásügy múltját, az iskolai tantárgyak majdnem mindegyike számára írt, vagy átdolgozott, vagy fordított tankönyveket. Az 1871-iki tanügyi eredményeket a bécsi világkiállítás számára graphikai táblázatban állította egybe; a világkiállításokban a közokt. kormánynak viselte képét. Mint szónok egyházkerületi és iskolabizottsági gyűléseken tűnt ki először. Az országgyűlésen többször támogatta minsterét a budget védelmében, legutóbb 1886-ban, kiemelvén Irányival szemben a felső-nép- és polgári iskolák fontos feladatát az ipar és okszerű gazdaságat szempontjából. Az 1883-iki képviselői tanítógyűlésen mondott nagyszabású beszédje még az 1888-iki felső-házi budgetvitában is emlékezés tárgya volt, a menyinyiben azt a nagyváradi püs-

pák olyképp említette fel, mint a mely nagy izgalmat a helyes mederbe terelte. — A tanárok és tanítók egyleti tevékenységében nem vesz részt és a polgári jogokból kifolyó egyleti és hivatásbeli kötelességből eredő tantestületi működés között nem tesz különbséget. Mindkettőt a nevelésügy emelése tekintéből azonban fontos tényezőknek vallja. Kivételt csak a »Tanítói-Árvaház-Egylet« képez, melynek alakuló gyűlésén nem csak részt vett, hanem hosszabb beszédében kifejtett elvei alapján nyerte az egylet s a létező árvaház is szervezetét.

VII. G., mint ember, polgár és gazda. Jellemzi G.-t a puritán egyszerűség, a nyílt szívű őszinteség s a céljait egyenes úton elérni törekvő következetesség. Életmódja egyszerű. Most is ugyanazon lakásban tartozkodik, melyet mint igazgató foglalt volt el. Valódi patriárka azok közt, kik neki sokat köszönhetnek. Nyáron a család Karácsondon, G. falusi jószágán lakik, hol mint okszerű gazdát és szőlőművelőt ismerheti meg a látogató. — Méhészeti telepet rendezett be; a nélkülözhetetlen gépeket mind beszerzi; gazdaságát maga kezeli szó- vagy írásbeli utasításai által. — Mint szíves, igazi magyar házigazdát ismerik őt azok, kiket környezetéhez tartozóknak elismert, borait az országos mintapincéből ismerheti a gourmand, mint igazi csemeget, bár maga a termelő „bornemiszsza“ ember, vagy mint Arany mondá: „nem eszik, nem iszik az elégen túl.“ — G. az élet embere. Egyik életírója (Kiss Áron) így jellemzi: „Gondolkodik inkább, mint beszél, és tesz inkább, mint hallgat; s akár gondolkozik, akár tesz, nemesen érez mindenkor.“ — Hű jellemzés!

VIII. Befolyása a népoktatási törvény meghozatalára és tevékenysége a közokt. kormányban. Egyes a »Budapesti Szemle«-ben közölt cikkeiben sok alap-érv foglaltatik, mely fellelhető a népoktatásügyi törvényben is; mindazonáltal az Eötvös-alkotta törvényjavaslat elkészítésében nem vett része. Csak mikor az országgyűlés képviselőházában a javaslat erős megtámadtatásnak lett kitéve s a felekezetek meghallgatását is elhatározták volt, kérte ki Eötvös G. véleményét is, ki megjegyzéseit előzetesen közölte volt Csengeryvel, miről Eötvös is tudomással bírt. — G. szakaszról-szakaszra megtette észrevételeit, azokat írásban is beadta. Így jöttek létre a módosítások is, főleg a polgári iskolákra vonatkozók, melyek ugyszólván egészen mássá alakították Eötvös eredeti törvényjavaslatát. — Beállott a törvény végrehajtásának ideje. — G. a végrehajtásra vonatkozó utasításokat megírta; — előadását Eötvös miniszter több napon át meghallgatta, — de azokat aztán átadta Molnár Aladárnak, ki azokat „átdolgozta“, eredeti alakjukból kiforgatta. Ez alakban jelentek aztán meg! Csak 10 év múltán, 1876-ban lettek azok a népisiskolai hatóságokról szóló törvény meghozatala után G. eszméi szerint visszaállítva. Tevékenységét a közoktatásügyi kormányban minden jellemzésnél jobban ecsetelik a mai füzet vezércikkében egybeállított „ministeri intézkedések“ 1867-től 1888-ig, 21 éven keresztül, melyeket azzal koronázott meg G., hogy a budai képezdeben tanító-képezdei tanár-képző folyam felállítását rendelte el Trefort miniszter G. előterjesztésére!

IX. Családi élete. Családot G. 28 éves korában alkotott, nőül vevén 1845. tavaszán a gálos-petrii ref. lelkész művelt és széplelkű leányát, Végh Józst, kivel már nevelőkorában ismerkedett meg. Svájból való visszatérte után megnyitván a zeleméri pusztán árvákat munka mellett nevelő intézetét: oda vitte fiatal és lelkes nejét, az első magyar „szeretetház“ családanyjává emelvén őt. — Azóta e fenkölt szellemű ritka nőnek vezérszerep jutott a fővárosi nőegyleteiben; nélküle s G. közreműködése nélkül a »nőképzőegyleti iskola« és a nőipartanoda nem igen képzelhető. E nő nemes szívével a hozzá közelebbállóinak sorsát szenvedéseikben és örömeikben figyelemmel kíséri. G. csak a délutánokat tölti otthon — feljárván délelőtt 1867 óta mindennap gyalog hivatalába a várba s innét vissza szintén gyalog; — az alatt otthon a »háziánya« tisztét a házaszszonny, a művelt nő, az igazi feleség gyakorolja. — Sok jutott a családnak a háboríthatlan boldogságból; de sok a kegyetlen sors csapásaiból is, mely utóbbiak viruló gyermekek halála képeiben nehezdedtek a szülők kedélyvilágára. — Élő gyermekek szintén családosaik mármár Béla m. kir. vasúti mérnök, Pál első hazai takarékpénztári tisztviselő, egyetlen leányuk pedig Csiky műegyetemi tanár neje. E házasságokból unokák sarjadtak, és ezek képezik a nagypapa és nagyanya boldogságának foglaltját. Itt időzik G. a legszívesebben itt lehet őt kedélyessége szép világában megfigyelni. Elvezze soká, igen soká az örömeket fokozó, boldogságot terjesztő környezetet!

X. Irodalmi működése. Első irodalmi terméke G. munkálkodásának egy a dohányzás károságáról írt röpirat volt, melynek azonban szerző maga sem tulajdonít fontosságot. — Petrik »Magyar Könyvészete« 1860—1875 következő műveit sorolja fel: 1. Egy prot. gymnasium terve. 1860 90 old. Osterlamm. — 2. Az eperfa és selyemtenyésztésről. 31 old. Heckenast 1860. — 3. Útmutatás az eperfa és a

selyem-tenyésztés és a selyemgumó lemotollásására. 1860. Heckenast. — 4. Latin nyelvtan. I. foly. 62 old. 1861. Ráth. — 5. Tanmódszeres vezérkönyv a latin nyelv tanítására. 78 old. 1864. Ráth. — 6. Ábéce. Vezérfonal és írvaolvasás tanítására. 71 old. Ráth. — 7) Rövid utasítás a selymentenyésztésére a közép számúra 1873. Egyet. nyomda. — 8. Emlékbeszéd Melanchton fölött 11 old. 1860. Oszterlamm. — 9. Pestmegye tájéka és viránya. 134 és 370 old. 1864. Ráth. — 10. Magyar-aráz jegyzetek Bapp tábláihoz. 36 old. 1870. Ráth. — 11. Vezérfonal Rasch term.-rajzi tábláihoz. 39 old. 1871. Ráth. — 12. Utasítás a földgömb és telurium ismertetésére és használatára. 108 old. 1873. Ráth. — 13. Emlékbeszéd Kovács Gyula fölött. Akadémiai értekezések. V. köt. 12 old. 1874. — 14. Népiskolai épülettervek 15 táblával. 1874. Egyet. nyomda. — 15. Utasítás a métermérték tanítására. 84. old. Egyet. nyomda. — 16. Magyar ábéce és el. olvasókönyv. 1868. Egyet. nyomda. — 17. Vezérkönyv az ábéce és olvasókönyv tanításához. 1870. 119. old. Egyet. nyomda. — A »Paed. Plutarch« következő műveit sorolja fel: 18. Vezérkönyv a növénytan tanításában. Lüben után. 1852. — 19. Mezei gazdaság és selymentenyésztés 1855. — 20. Oktatás a gyümölcsfa és eperfa tenyésztésére (Pályadíjat nyert mű.) 1856. — 21. Népiskolai szervezés és tanterv. 1857. — 22. Magyarország térképe. 1859. — 23. Emlékirat a fővárosi iskolák szervezése ügyében. Folióalak 25 old. 1868. — 24. Az iskolás gyermekek testi és szellemi épsege fentartása. — 25. Fali olvasótáblák. — 26. Írásbeli és nyomtatásbeli mozogható betűk. 27. Földgömbök különféle nagyságban. — 28. Térképek 18 fali és kézi térkép. 29. Az osztr.-magyar monarchia domború térképe. — 30. Gönczy-Stieglérféle atlasz. — 31. Schneider képes atlasza. — 32. Geissler term.-rajzi atlasza. — 33. Hartinger színezett falitáblái. — 34. Szemléleti képek tervezete. — Legújabbban 35. Magyarország megyéinek fali térképei és kézi atlasza (Posner Károly L. kiadásában) — 36. Hirlapi működését 1840-ben kezdte és 1867-ben végezte. Levelezője lévén a »Pesti Hirlapnak.« Írt azóta a »Pesti Naplóba« a »Prot. Egyházi és Iskolai Lapba« és »Budapesti Szemlé«-be stb.

XI. Életrőir, és az életrajzi források. Igen természetes, hogy oly jelenségről, mint minő G., nem a »Paed. Szemle« hozhatja az első életrajzt. E sorok írója kapott ugyan beszédközlben magától a jubilálandó jeles tanférfiútól egyes felvilágosításokat, melyek zeleméri működésére, 1868-iki utazásra s eddig megjelent életrajzainak téves adataira s egyes hivatalos intézkedésekre vonatkoznak; Kiss Áron tudor s tanár is, ki G.-ről eddig a legterjedelmesebb életrajzt írta, sok tekintetben adott útbaigazító felvilágosításokat, mindazáltal szükségesnek mutatkozott visszazemenni a nyomtatásban megjelent forrásokra is, melyek G. életrajzát eddig tudunkal közölték. E forrásokat következőkben soroljuk fel: 1. Pesti Frigyes: Világtörténelem napjai. — 2. Ferenczy és Danielik: Magyar írók életrajzai. — 3. Közhasznú ismerettár. — 4. Magy. tud. akadémiai Almanach. 1861—1880-ig minden évben. — 5. Magyar Tanügyi. 1873. 373 old. — 6. Vasárnapi Ujság. 1863. — 7. Protestáns Naptár. — 8. Vutkovich és Moenich: Magyar írók névtára. 413. old. — 9. Nagy Magyar Lexicon. VIII. köt. 246. old. — 10. Kiss Áron: Molnár L. és Erdődi Nevelés története. 11. Paed. Plutarch. I. köt. 37. old. — 12. Kis Lexicon I. köt. 665. old. — Kiss Áron »Tanulmányok« bevezetése (kéziratban). — 14. Egyes tanügyi szaklapok.

Ime, bemutatuk, olvasóinkkal megismertettük köznevelésügyünknek azt a »vezérférfiát«, a ki három magyar kir. közoktatásügyi miniszternek »fővezér«-sege alatt segítette érvényesíteni a magyar iskolajog sarkalatos és elvülhetetlen elveit! Ezt tevén, az érzelmek legmelegebb áradat cikázva ömlik el e sorok írója egész valóján, azért épen neki jutott osztályrészül, Gönczyt, mint az iskolajogi elvek érvényesítése főfaktorát, méltathatni!

Miért? Ha e kérdésre felelni akarnánk, le kellene nyomatnunk újból a Paed. Szemle VI. évfolyamának 263. oldaláról kezdve tizenhárom oldalnyi terjedelmű értekezésünket, mely e címet viseli: »A tanügy, a nemzet és az állam szolgálatában;« közölnünk kellene az »Ungarischer Schulbote« 1876. évi 36-ik számából »Nyílt levél Gönczy Pál miniszteri tanácsos úrhoz« c. a. megjelent és hét oldalon hozott cikkünket s ugyanazon lap 38. számában »a helyes kerékvágásban« c. a. napvilágot látott elmélkedést. — De nem fogjuk újból és itt lenyomatni e három cikket, bár talán kétszeri elolvasásra érdemesek volnának. A mi olvasóink ismerik tartal-

mukat, s a kik netán elfelejtették volna: azokat kérjük, olvassák el még egyszer jóakarató lélekkel és az elfogulatlanság tiszta szándékával. Látni fogják innét e sorok írója nagy lelki örömeinek okát, hogy osztályrészfül jutott neki is, a magyar tanítóságot a jövő hó kezdetén megüendő 50 éves tanítói jubileum ünnepére előkészíthetni.

Gönczy Pál élete és működése a magyar neveléstörténeté. Ennek számára adatokkal szolgálni, ezt mi is kedves kötelességül vettük; de a jubilaumi üdvkívánók közt a „Magyar Paed. Szemle“ első akart lenni. Tartsa meg az áldások hatalmas Istene a magyar iskolajogi elvek érvényesítőjét testi-lelki épségben soká, igen soká, hogy munkásságát eddigi szívósságával és következetességével szentelhesse hazai tanügyünk emelésének továbbra is!

Rill József.

Végző a prot. tanítók gyűlése ügyében.

Az esetleg leendő országos ev. ref. tanítógyűlésről azon nézetemet nyilvánítottam, hogy eredménytelen lesz. Ezen cikkemre a „Protestáns Néptanító“ c. lapban több válasz jelent meg; sőt mondhatnám, hogy egy különálló „Vincze“-rovatot nyitottak. Vártam annak a bebizonyítását, hogy az orsz. ev. ref. tanítógyűlés eszméje helyes, kitűzendő céljai pedig megvalósíthatók, s e helyett, — noha egy pár olyan ellennézet is tűnt fel, melyekben nincs ugyan személyeskedés, de nincs helyes felfogás sem, — a zavar és mérges indulat hevében egyenesen személyemnek támadtak. Ez azonban csak előnyömmre vált, mert a t. olvasó legalább átlátott a szítán.

Élek a „Paed. Szemle“ t. szerkesztőjétől nyert jogommal, s még egyszer lehetőleg röviden indokolni fogom, miért nem tartom én a kérdéses gyűlés eszméjét helyesnek, céljait pedig megvalósíthatóknak. Én népszerűtlenné akartam tenni az eszmét, elvi ellenfeleim pedig az én személyemet. Én nem a tanügyi mizériákat megszüntető törekvéseket, hanem az általuk követendő utat tartom helytelennek, illetőleg eredménytelennek, még pedig mind általános, mind felekezeti tanügyi szempontból. Általános tanügyi szempontból azért, mert így a reakció útjára juthatunk, nem mi, hanem a mi példánkat bizonyos nyomás következtében követhető társaink; felekezeti tanügyi szempontból pedig azért, mert hozandó elvi határozataik, — a ref. tanügynek s iskolának jogi helyzetét ismerve, vagy kérvényezés nélkül is, vagy azzal sem fognak jogerőre emelkedhethet, a mint ezt alább hiteles történelmi adatokkal be fogom bizonyítani. Ellenfeleim azonban, — s ez beismerem, ügyes taktika volt, — nem erről az oldalról támadtak, hanem úgy tüntettek fel, mintha nekem a lelkészek feje fájna, s azóta meg nekik az én fejem fáj.

Első cikkem melléklete gyanánt is irtam a „Paed. Szemle“ t. szerkesztőjéhez egy magánjellegű levelet, melyben indokoltam, miért irok a gyűlést létrehozó törekvések ellen pusztán általános tanügyi szempontból. A nevelés és módszertani kérdések megvitatása az általános megyei tantestületeknek kötelességszerű joga, de efféle tételek megvitatása egy faj- és vallásjelleg szerint elkülönített orsz. tanítógyűlés tárgysorozatába nem vehető fel, mert ez az orsz. tanítógyűlést az önképzőkör színvonalára süllyeszti, a miért a tanítóknak kár volna a gyűlés költségeit viselni, s kézzelfogható bizonyítéka lenne annak, hogy az ev. ref. tanítók az iskolák beléletét tekintve a szétmállás barátai. Arra nézve sem szükséges hosszszas bizonyítgatás, hogy egyes tanügypolitikai kérdések, — minők a

tanítók jogi helyzete, fizetés, korpótlék stb. az országos közokt. törvények keretén belül, — az egyházközségek, megyék és egyházi kerületek házi jogköréhez tartoznak s az e nemű kérvények felett a zsinat, — ha ugyan a mi emberöltőnkben tartanak alkotmányozó zsinatot, (mert ezek az efféle tételek megoldása az alkotmányozó zsinat keretébe illik). Napirendre fog térni, s így, mint mondtam, a határozat eredmény nélküli elvi határozat fog maradni.

Nehogy azonban azzal vádoljanak, mintha alaptalan, lépből kapott jóslataim volnának, hivatkozom a történelmi előzményekre. A debreceni alkotmányozó zsinat 1881. nov. 7-én tartott VII-ik ülésében Ballagi Mór, a tanítók és az elemi tanügy jóindulatu barátja, indítványozta, hogy az egyházm. 12 tanácsbíró között két tanító is legyen. Ezen indítványhoz, a már általam említett autonomikus jogkörre való hivatkozással Kántor Sámuel szólt pár szót, s nyomban utána napirendre tért a zsinat, kimondván Nagy Péter püspök és elnök, hogy a 38. §. c), és f) pontjai változatlanul elfogadtatnak. (Zsin. tudósító 170. o.) S hogy a zsinat által nem befolyásolható autonomikus jogköre csakugyan van az egyházkerületeknek és egyházmegyének, azt Ballagi Mór is hangsúlyozta a zsinat nov. 6-án tartott ülésében. (Tudósító 154. o.)

Ha pedig igaz az, hogy nevelés- és módszertani kérdések megvitatása egy faj és vallásjelleg szerént elkülönített országos tanítógyűlés keretébe nem illik; — ha igaz az, hogy az ev. ref. tanítógyűlésnek tanügypolitikai természetű tárgyakban hozott határozatai, — természetesen az országos közoktatásügyi törvények keretén kívül, — csak elvi határozatok maradnak, s eredményre nem vezetnek: akkor az is igaz, hogy vita alapjául csakis a Sinka kartársam által kitűzött azon célokat fogadhattam el, melyeket a magyar állameszme szempontjából nem helyeseltem. — Ebből azonban sem az nem következik, hogy én a velem egy jellegű kartársaknak ellensége vagyok, sem az, hogy nekem a lelkészek feje fáj. Egynéhány kartárs nézetét nem osztom; s néha az eszmék tisztulása végett pénzért is meg kellene szerezni az ellenzékét.

Még csak néhány sorban veszem igénybe a t. olvasó türelmét; tartozom t. i. egy kis felvilágosítással. En az 1881. évben Budapesten tartott orsz. ref. tanítógyűlés tagjainak ügybuzgóságát nem vonom kétségbe, eredményt azonban nem tapasztaltam, mint az itt elsorolandó tény is bizonyítja. Benyújtottunk a zsinathoz memorándumot, hogy a tanítók az egyházi alkotmány sáncai közé felvétessenek; az volt az egyik fő kívánságom, hogy hivatalból presbyterek legyünk. — Sajnálom, hogy e tárgyra vonatkozólag Súlyom Antal tülbuzgóságában, — természetesen figyelmetlenségen alapuló — valótlanságot is állított. Azt mondjaugyanis a tanítók presbyterségére vonatkozólag: „Az 1881-ben tartott orsz. ref. tanítógyűlés is csak kérvényezési jogkörrel bírt s elvi határozatokat hozott, mégis oly eredményre vezetett, melyet ezen gyűlés nélkül a ref. tanítóság még egy század múlva sem ért volna el.“ Hát S. A. és a vele egy nézetet vallók keressék ki a zsinat lefolyásáról szóló „Zsin. Tudósító“ nov. 5-én felvett V-ik ülés jkönyvét a 134—140. oldalakon, s látni fogják, hogy Ballagi Mór indítványára Illyés Bálint, Szentpétery Sámuel, Ujfalussy Miklós, Koncz Imre, Révész Bálint, Szász Domokos, Vályi Lajos, Miklovicz Bálint, Vay Béla br., Antal Gábor, Makay Dániel, Jeney Viktor zsinati atyák egész lelkesültséggel beszéltek arról, hogy minden községben, a lelkészek számarányához mérten a tanítók is hivatalból legyenek presbyterek.

Ez nov. 5-én az V-ik ülésben történt. November 6-án Vay Miklós báró a VI-ik ülést megnyitván, jelenti, hogy a hely. hitv. tanítók országos értekezlete emlékiratot nyújtott be. Erre az lett a végzés, hogy „a kérvénybizottsághoz utasítatik.” (Zsin. Tudósító 153. lap).

Hogyan lehet az, hogy a november 5-én letárgyalt ügydarab eredményét a november 6-án benyújtott emlékirat által lehetett elérni? Sehogysem. Hanem adok én erre némi felvilágosítást. — A zsinat-presbyteri rendszer elve szerint a népet nem lehet megfosztani szabadválasztási jogától. A mi hivatalból való presbyteriségünknek tehát jogi alapja nincs. De hát az is tény, hogy alkotmányos kormányforma keretében meg a virilizmusnak nincs jogi alapja, s hogy ez közigazgatási téren mindenütt életbe van léptetve, azzal indokolható, mert a teljesen szabad választás által esetleg az értetlen tömeg kezébe kerülne a hatalom. Azután meg ilyenkor is jó, Karlóca, Turóc, Balázsfalva stb. felé nézni, mert bizonyos vidékeken a vagyonos osztályt a magyarság képviseli. — Falúhelyen értelmes és vallásos érzelű emberek egyike mindenesetre a tanító, s már hivatásánál fogva is munkatársi viszonyban állván a lelkésszel: az csak örülhet, ha az egyházi iskola tanítója a presbyteriumnak is tagja.

„Szeretném kitörölni még az emlékezetből is, — így szól egyik zsinati atya, — hogy volt idő, mikor a lelkész úgy bánt a tanítóval, mint a cseléddel.” „Magunkhoz kell kapcsolni ezt a tiszteletreméltó nagy testületet” — mondja a másik; s a tanító-presbyterség kérdéséhez szóló oszlopférfiak mind ezekhez hasonló módon nyilatkoztak. (Zsinati Tud. 134—140. lap).

Azt is figyelembe kell venni, hogy ha az emlékirat nyomása következtében jutottunk volna presbyterséghez, eo ipso farkasszemet kell nézni a lelkésszel, a ki féltékenyen őrzi tőlünk az egyház jogait; de miután a lelkészkar a tanítókar munkájának belső értékét méltányolta, segítette őt emelni, mint munkatársát elismeri, hogy kéz kezet fogva, iskola és egyház a haza és emberiség boldogítására munkálkodjanak.

Nem ábránd ez, hanem valóság; mert míg tagadhatatlanul vannak olyan lelkészek a kik tanítóik felett elnéznek, s olyan tanítók, kik pusztadachból zsebre vágják kezüket a feléjük nyújtott békejobb előtt, olyan helyek is vannak, hol az egyetértés és béke plántái virágoznak.

Nem mindig tökéletesedés felé vezető út az, hol erőnek erejével minden bokorban ellenséget látunk. Az elsorolt tényből láthatja S. A. hogy nov. 5-ik napján nem a nov. 6-án benyújtott emlékirat nyomása alatt vettek fel minket az alkotmány sáncai közé. Azért, ha máskor olyan eredményre hivatkozik, melyet egy század múlva sem értünk volna el, nézzen utána a forrásnak, mert a nélkül nagyot tévedhet az ember. Különbösen is ez olyan mondás, mely vagy azt bizonyítja, hogy a tanítók presbytersége utólréhtelen rengeteg vívmány, vagy azt, hogy olyan évszázadot értett, melyben három nappól áll egy esztendő. Örültek bizony annak a jóra való lelkészek is, hogy odajutottunk, mert jó az okos ember a háznál, s ma ott vagyunk, hogy nemes eszmékért a pap és tanítók tudnak leginkább lelkesedni.

Értsük meg egymást! Én nem hiszem, hogy az orsz. ev. ref. tanítógyűlés eredményt érjen el; s ha én nem haragszom az ellenkező állításért, miért törnek rám, s miért csavarják taktikából oda a dolgot, mintha én a tanügynek és tanítóknak volnék ellensége? Tartsák meg a gyűlést, s ha eredménye lesz, örülni fogok, s lesz erkölcsi bátorságom tévedésemet beismerni. — Attól félek azonban, hogy holmi módszertani

vitatkozások s banquettek rendezgetése által a hegy egeret szül, s az ev. ref. tanítókart a napi sajtó épen úgy meghurcolja, — mint a múlt nyáron egy tiszteletreméltó hivatalnokkar eredménytelennek hirdetett orsz. közgyűlését.

S. A. személyeskedő polémiájának reklameszagú ugrásaira is van pár megjegyzésem. Ugy látszik, nagy gondja van egyéniségemre s családi körülményeimre; nekem sem személyével, sem magán ügyeivel nincs bajom; ha ellennézetemben támadást lát s elfordul tőlem, az az ő dolga; az arany is a vegytani processus alatt tisztul meg. — Legyen szives a szerk. fiókba nyúlni, s találni fog ott egy minden tekintetben számottevő ref. tanító (R—n) tollából az enyémmel hasonló tartalmú véleményt, melyet azonban az igazság mérlegét tetszése szerint billegtető kéz jónak látott ki nem adni. Nem áll tehát, hogy „széles e hazában aligha akadna tanító“ ki e tárgyban nyilvánosságra bocsátott nézetemet osztaná; bocsáthatok rendelkezésére több velem közlött hasonló tartalmú nézetet is. — A mi pedig az én „tücsök-bogár firkálásomat“ illeti, mondok egy régi mesét.

Demosthenes az athenei bírak előtt szokott ékesszólásával egy halálraitéltet védelmezett. A bírak unták a védbeszédet, s jobbra-balra nyújtózkodtak, midőn Demosthenes hirtelen félbeszakította a védbeszédet, s így szólt: Egy utas kibérelt egykor egy szamarat, s a szamár gazdájával útra indult; a nagy hőségben azonban megállította a szamarat, s annak az árnyékába feküdt. Ekkor azonban összezesztek a szamárnak gazdájával, mert a gazda azt állította, hogy ő csak a szamarat adta bérbe, s nem az árnyékát is. Perre került tehát a dolog, hogy a bírak döntsék el, kinek van igaza. Eddig mondta Demosthenes a mesét, s kalapját véve távozni készült; a bírak azonban megragadták, s kérték, hogy mondja el a mese végét. Azt nem teszem, szólt Demosthenes. Ti a szamár meséjét szívesen hallgatjátok, a halálraitélt védbeszédére pedig nem figyeltek.

Hát néha a „tücsök-bogár-beszédnek“ is komoly alapja van, de ugy látszik ma is vannak emberek, kik a szamár meséjét szívesebben hallgatják.

Bocsánatot kérek a t. olvasótól, hogy itt-ott személyemet érintő kérdésekkel untattam; nem szívesen tettem, de némely részről már hónapok óta háborgatnak és zaklatnak. Tartson meg mindenkit a maga hite, s kövesse kiki meggyőződését.

Végül, — nehogy azzal gyanúsítsanak, mintha én az S. A. lapja ellen agítálnék, — kijelentem hogy én annak létjogát, — bár irányát nem mindenben helyeslem is, — elismerem, s elő is fizetnék rá; de hozzám nem küldik, még azokat a számokat sem, melyekben elveimmel vagy személyemmel foglalkoznak.

Földes.

Vincze József.

Az iskolai takarékpénztárakról.

Ez intézmény napról-napra mind nagyobb tért kezd hódítani a népiskolában, bár általában való behozatala sem nem célravezető, sem nem üdvös. Ezzel nincs kizárva lehetősége annak, hogy némely helyen nem volna alkalmazható úgy, hogy a hozzáfűzött reményeknek megfelelően s idővel meghozza a kívánt gyümölcsöt. De általában nemcsak, hogy nem üdvös annak behozatala, hanem ellenkezőleg káros hatással van a gyermek belső világára.

Mert miként mindennél a népiskolában, úgy az iskolai takarékpénztár behozatalánál is tekintettel kell lennünk a helyi viszonyok- és körülményekre; s nem szabad szem elől tévesztenünk soha, hogy el kell távolítanunk mindent, mi a gyermek erkölcsi romlására vezetne. Már pedig az iskolai takarékpénztár behozatala oly iskolában, hol kézimunkát nem tanítanak, vagy valamely más úton nem nyílik a gyermekeknek alkalmuk, saját szorgalmuk után pénzt keresni, s a gyermekek állítólag megtakarított filléreiket nem munkával keresik meg, hanem szülőiktől kapnak e célra minden héten pár krajcárt: ennek káros következményei elmaradhatlanok és elvitázhatlanok. Bő alkalmat nyújt ez a gyermeknek a lopás és csalás kultiválására s azonkívül önzővé, társaival szemben lenézővé teszi a módosabb szülők gyermekét, — kik többet hozhatnak, mint a szegényebbek — s irigygyekké a szegényebb sorsú tanulókat.

Hogy menyynyiben nyújt alkalmat a lopás- és csalásra, — elmondom saját tapasztalatomat. Két tanítványom — kik testvérek voltak mindig egyenlő összeget szoktak hozni az általam kezelt takarékpénztárba. Egy napon azonban az egyik 10 krrel kevesebbet hozott, mint a másik; nekem ez föltűnt s kérdőre vontam őt, ki félve a büntetéstől, eltagadta a valót. Tanítás után vele személyesen mentem szülőihez s azon meggyőződésre jutottam, hogy a fiú megakarta csalni szülőit, lopni akart s nekem hazudott! Igaz ugyan, hogy a szülők tanítás után meggyőződhetek volna maguk is a valóról s ellenőrizhetik a könyvecske segítségével a — gyermeket. de azoknak nem mindig van arra idejük, s nem mindig jut eszükbe azt tenni.

Avagy nem nézi le a gyermek társát, ha látja, hogy az sokkal kevesebbet tesz be, mint ő? S viszont nem kelt-e irigységet ama szegényebb tanuló lelkében annak tudata, hogy társa több pénzzel rendelkezik, mint ő?

A főntebb elmondott eset óta szegreakasztottam az iskolai takarékpénztár eszméjét s ott is hagyom mindaddig, míg módomban nem lesz a növendékeknek alkalmat adni arra, hogy saját munkájuk gyümölcsét takarítsák meg. S ha így van alkalmuk valamely gyermeknek a takarékosagra, sokkal nagyobb örömet okoz neki az ily módon megtakarított egy krajcár, mintha a szülőktől e célra kapott összeg forintokat tesz ki; s a munka után szerzett többlet nem fog a társban irigységet kelteni, hanem igyekezni fognak abban — t. i. a munkában — egymást túlszárnyalni, és a mellett becsülni tanulják majd a tisztességes keresményt a munkával együtt. Különben a póstatakarékpénztárak intézménye, mely majdnem minden póstahivatallal össze van kötve, az iskolai takarékpénztárak kérdését egészen leveszi a napirendről. A tanító csak figyelmeztet a takarékosagra és a póstai takarékpénztárra; és az erény gyakorlására elég alkalom van.

Gajár.

Gremen Béla.

Tanácskozási terem.

61. kérdés. Tavaly besoroztak katonának s ámbár a védtörvényről szóló utasítás 27. §-ban bennefoglaltatik, hogy az alkalmazott tanító a tényleges szolgálat alól föl van mentve: mégis, úgy ősszel, valamint most tavasszal behivattam a fegyvergyakorlatokra. Mindkét esetben folyamodnom kellett a hadkiegészítő parancsnoksághoz, hogy a behívást a szünetidőben eszközöljék. A második folyamodványomra eddig még nem érke-

zett meg a válasz. Kell-e tehát az alkalmazott tanítónak attól tartania, hogy tanév közben — bár behívót is kap — a katonasághoz berukkoljon? (Privigye, Sztáncsek József.)

62. kérdés. Ha a község a tanítónak iskolaszéki határozat alapján a pályázatban kijelölt lakásnál jobb lakást adott: jogában áll-e a községnek azt ismét pl. a ház elcsereélhetése miatt elvenni, s ha elveszi, nem köteles-e azon pénzt, melyet a tanító a ház rendbehozására feláldozott, visszatéríteni? Nem határoz-e ezen kérdésben szintazon törvény, mely azt mondja, hogy a tanítót a neki szavazott javadalmakban megcsonkítani nem szabad? (Perjámos, Jung János.)

63. Kérdés. Vétetik-e oklevélnek a magyarnyelvi póttanfolyamon szerzett bizonyítvány s valjon az ezzel bíró tanító alkalmazható-e? Tudok esetet, hogy ily tanító állomásától megfosztatott. (Privigye, Sztáncsek József.)

Felelet az 55. kérdésre: Az I. osztály számára való elbeszéléseket és verseket eddig csak keresve a képes írkákban, Flóra és efféle könyvekben találtam, míg az e tanév elején megjelent Percs Sándor-féle, hetekre beosztott „Beszéd- és értelemgyakorlati vezérkönyv“-et megszereztem és mondhatom, hogy teljes megelégedéssel és eddig el nem ért sikerrel használom. Azért ezt a 60 kr. árú könyvet a kérdező kartársnak is ajánlhatom. (Varanno, Luchs Ármin.)

Felelet az 60. kérdésre. Az 1886. évi XXII. t. c. 138. §-a értelmében a tanító hivatala után járó fizetésére községi adót nem fizet. A tanító fizetése a IV. oszt. kereseti adó rovatába lesz felvéve, ezért a 650 frt évi fizetéssel bíró tanító évenként 7 frtnál több állami adót nem fizet. De ha van privát ingatlan vagyona, arra külön állami- és községi adót is fizet. A törvénybe ütköző adóterhek megsemmisítése céljából folyamodunk a megyei közigazgatási bizottsághoz, mely folyamodványt a m. kir. adófelügyelőnek nyújtjuk be. (Móricföld, Kolb Miklós.)

Felelet a 60. kérdésre. „A néptanítók az 1875. XXIX. t. c. 27. §-a illetve az 1886. XXII. t. c. 138. §-a szerint hivatalaikkal járó fizetéseik után községi adótól mentesek. Az is lehetetlen, hogy 650 frt-nyi illetmény (állandó) után 40 frt egyenes adót fizessen, ha csak a földeket természetben nem bírja (így azok adóját is köteles lévén fizetni). Bármely községi határozat a törvény ellenében hatálytalannak nem bír. A községi teherhez a legeltetési bér nem értendő, mert annak ellenében jogot gyakorol és hasznát élvez. Ha felhajtották adóját, appelláljon fősolgabirájához, kétségtelen, hogy a II. fokú felebbezésre (megyei törvényhatósághoz) szüksége nem lesz. (Hercegfalva, Kocsis Károly.)

Felelet a 60-ik kérdésre: Az 1886. évi XXII. t.-c. 138. §-a szerint a néptanítók hivatalaik után járó fizetéseiktől községi adót nem fizetnek sehol, s így Bulkeszen sem. E törvényt a bulkeszi előljárásság köteles respektálni. S ha mégis megróvnák a tanítót községi adóval is — az esetben hivatkozván a jelzett törvényre — panaszával a jársági solgabíróhoz forduljon. A legeltetési bér a községi adóhoz nem tartozik. Ha díjjelelében nincs erre jog biztosítva; úgy azt fizetni köteles. (Komárom, Marcsa György.)

Tanügytörténeti adalékok.

I. Oktatásügyi költségvetési vita a főrendiházban. E vita febr. 27-én vette kezdetét és 28-án érte el végét. Általánosságban és rész-

leteiben fogadták azt el a született és kinevezett törvényhozók. — Többen beszéltek az „általános“ vitában és Zichy Nándor gróf jónak látta az erkölcs hanyatlásán bánkódni és az egész közoktatásügyi rendszert megtámadni. Megfelelt neki Zichy Antal, a volt budapesti tanfelügyelő, ezeket mondván: „Meg jobban sajnálom Zichy Nándor gróf azon kifakadását, melyet egész közoktatási rendszerünk ellenében magának megengedett, midőn azt mondá, hogy az nincs vallási alapra fektetve és a hol van, ott rosztul van. Bocsánatot kérek, ha bizonyítékokkal ily nagyfontosságú nyilatkozatokra nézve adósok maradunk, akkor ez állítás nagyon is merész. Én úgy tudom, hogy az összes közoktatási rendszerünkben, elkezdve az első népoktatási törvénytől, melyet még báró Eötvös József ministersége alatt meghoztunk s melynek akkor az országgyűlésen éppen szerencsés voltam referense lenni, mindennütt fősúlyt fektettünk a valláserkölcsei oktatásra és sehol a köteles tantárgyak közül az kifeledve nem lőn. Hanem egy körülményre vagyok bátor a méltóságos főrendek figyelmét felhívni s ez nem anynyira konzervatív, mint inkább reakcionárius eszme, melytől óvakodni méltóztatásék, mert én szívesen vagyok konzervatív, de szabadelvű konzervatív és a mily mértékben közeledem a konzervatizmushoz, anynyira tartózkodom a reakciótól, lévén az e kettő merőben különböző dolog. Régi időben egy eszme volt uralkodó, melylyel, bármennyire benn volnánk is ma egy bizonyos atavizmusban, melynek terére előttem szóló Zichy Henrik gróf ő excellenciája, mint laudator temporis lépett, de ez eszmével ma már határozottan szakítanunk kell és az azon eszme, mely szerént azt az ugynevezett valláserkölcsei alapot anynyira vitték, szeréntem e téves túlságba esve, hogy az állam, mint olyan a kezében levő hatalomnál fogva teljesen azonosítsa magát, bármelyik hitfelekezettel, legyen az bár a nagy többség vallása. Ha ez a nagy többségnek s majdnem az egész népségnek vallása, akkor ebből sokszor tűrhetetlen zsarnokság s egy nagy veszedelem fejlődik, még pedig két irányban nemcsak az államra, hanem viszszahatólag az illető hitfelekezetek, egyházak önállóságára és szabadságára is. Zichy Nándor gróf egy nevezetes alkalommal nem rég a római pápa függetlensége mellett emelte fel szavát. Világi birtokainak visszaállítását is követelte, miért? Kétségkívül nem azért, hogy őt gazdagabbá tegye, mert erre nem szorúl rá, hanem azért, hogy függetlenebbé tegye. Minekünk, legyünk bár katolikusok, vagy nem-katolikusok, legyünk bármely egyháznak hívei, saját egyházunk függetlenségének megőrzésére kell mindenekelőtt törekednünk. A mit nyert — mondjuk — a katolikus egyház valaha az államnak folytonos gyámkodása és az által, hogy az államhatalom magát teljesen azonosította vele, ugyananyit vesztett saját belső önállóságában, saját függetlenségében. És azt hiszem, el is jött már és itt van már az idő, a mikor minden egyház, de különösen a katolikus egyház öntudatra ébredt, tiszta öntudatára annak, hogy neki saját autonómiáját ép úgy ki kell vívnia, mint mindenik felekezetnek; mert sajátságos iróniája van abban a sorsnak, hogy a kisebbségek megelőzték e részben a többséget ép azért, mert a többség elbizakodott volt. Azt hiszem tehát, ott van elhibázva a dolog, a mikor mi ama régi idöket visszszakivánjuk, vagy sóváran mintegy azok felé pillantunk, mondván: jó idök voltak azok, mikor az állam volt az egyház. Én meg azt mondom, hogy nem. Az egyháznak önállónak, függetlennek, a maga lábán állónak kell lenni, hogy magas hivatását,

mely sok tekintetben az állam hivatásának is felette áll, korlátlanul, minden akadály nélkül teljesíthesse.“ Ezt az okos és minden igaz katolikus ember kebelében viszhangra talált beszédet Schlauch nagyváradi püspök, ki nem nagyon régen a középkort dicsőíté, az előtt meg a patronatusi és az inspectionális királyi jogokat kavará össze, — nem birta elviselni szó nélkül. Felszólalásában, mint rendesen szokta, összeviszsza zavarta az eszméket, kisütvén, hogy iskolai dolgokban kell a katolikusoknak is autonómia (pedig éppen ebben nem kell!) de egyházi ügyekben már megrendezte az ügyet az Úristen. Beszédje a tudós püspöknek különben szószerént ez volt: „Különösen Zichy Antal ő méltósága tett megjegyzéseket a valláserkölcsei nevelést illetőleg. Én azt hiszem, hogy sem Zichy Henrik, sem Zichy Nándor grófok nem mondták azt, hogy a ministerium kívánja előmozdítani a vallástalan nevelést, vagy hogy ez iránt ne volna a törvény eléggé provideáló, csak konstatálni kívánták azon irányt, melyet a tanításban ma valláserkölcseinek elnevezni nem lehet. Hogy ezen irány az iskolában veszi kezdetét, az alig tagadható. Legyen szabad némely tényeket felhozni, melyek nem lehet, hogy ezen irányra hatással nem lettek volna. Legyen szabad a ministerelnök úr ő excellenciájának szíves emlékezetébe visszahozni, hogy ezen házban a középiskolai törvényjavaslatnak tárgyalása alkalmával az első szakaszhoz egy igen t. barátom által azon módosítvány adatott be, hogy a középiskolákban a tanítás valláserkölcsei alapon történjék. Ezen két szó „valláserkölcsei alapon“ felett megindulván a vita, mi, a kik ezen jobbítmányt pártoltuk, három szavazattal le lettünk szavazva. Hogy ez a főrendiházban történt, az tény s hogy ennek mily süjtő hatása lehetett, képzelhető. Másik tényre is vagyok bátor hivatkozni. Midőn az e l e m i t a n í t ó k n a k országos ülése a képviselőház termeiben tartatott, ott hasonlóképen felvettetett a kérdés, hogy valjon a gyermekek tanítása valláserkölcsei alapon történjék-e? és csak a kormány képviselőjének közbelépte akadályozta meg azt, hogy ezen gyűlés is nem dekretálta ugyanazt, a mi itt a főrendiházban történt; és hogy bizonyos körök ma is még ezen nézetnek hatása alatt állanak, bizonyítja az, hogy néhány év előtt Budapest városának néhány előkelő polgára a vallástanárok szaporítását kívánták, mivel a gyermekek elvadulása már annyira megy, hogy égető szükség, hogy az iskolákban a valláserkölcsei tanításra nagyobb súly fektetessék. De Zichy Antal ő méltósága egy más eszmét is pendített meg, és ez az, hogy a katolikusoknak oda kell törekedniök, hogy az államtól független állást vívjanak ki maguknak. Én nem tudom, hogy miként értette ő ezen független állást? Valjon általában az egyházi szervezetet, vagy pedig az iskolát illetőleg-e? Ha az iskolát értette, akkor bocsanatot kérek, az én meggyőződésem az, hogy az államnak joga és kötelessége iskolákat állítani. Joga van követelni, hogy polgárai kellő nevelésben és műveltségben részesíttessenek, de kötelessége viszont támogatni azokat, kik önjerejükből iskolákat felállítani nem képesek. De akár jogi, akár kötelességi szempontból veszem az állami tanítást, én részemről mindig, mind szóval, mind írásban és tettben oda fogok törekedni, hogy az állami iskolákban is a valláserkölcsei nevelés létesíttessék. De a felekezeteknek is joguk és kötelességük, iskolákat állítani és fenntartani. Joguk van, mert minden embernek joga van, egy jogállamban egyéni jogait és tehetségeit, következőképpen vallási igényeit, céljait is vallási és egyházi rendszerének szeleme és törvényei szerint érvényesíteni, feltéve, hogy az állam létér-

deke ne veszélyeztessék. A különböző vallásoknak tehát van joguk iskolákat állítani és azokban az ő valláserkölcsei szellemükben tanítani. De kötelességük is, mert minden felekezetnek kötelessége arról gondoskodni, hogy fennállhasson és ez csak úgy történhetik, hogy ha az ő szellemében történik a nevelés. Tehát nem monopolium, hanem jogtisztelet. Állíthat iskolákat az állam, de állíthatnak a különböző vallások is, de mindkettő tartozik a valláserkölcsei nevelést szemmel tartani. Én készségesen elismerem, méltóságos főrendek, hogy törvényeinkben a tantárgyak közt az első pont a vallás- és erkölctan, elismerem, hogy a magas kormány részéről semmi sem történt, a mi a vallás-erkölcsi nevelés ellen irányúlna; elismerem, hogy a kormány e tekintetben mindenkor támogat bennünket, de ebből a támogatásból ne méltóztassék ismét azon konzekvenciát levonni, mintha én azt elfogadnám, a mit Zichy Antal ő méltósága mondott, hogy a kathólikusoknak oda kell törekedniök, hogy az államtól függetlenítsék magukat. A kathólikus egyháznak elve, az állammal karöltve járni és az államtól soha egészen külön nem válni. A kathólikus egyház független, mert saját szervezete, szelleme és törvényei szerént kormányozza magát. És itt, — mert fel lett vetve, — csak rövid szavakban felemlítem az autonomia kérdését is. E szónak: autonomia, különféle értelme lehet. Más értelme van protestáns polgártársainknál, és más értelme nálunk. Protestáns polgártársainknál a demokratikus elv uralkodván, náluk az autonomia más értelemmel bír, mint a kathólikus egyházban, a melynek határozott, Istentől megszabott rendszere van, a melytől eltérnie nem szabad. És e tekintetben ma mi épp úgy autonomiával bírnak, és épp oly függetlenek vagyunk, mit a protestánsok a maguk szellemében.“ Zichy Antal erre azt felelte, hogy „e kérdést a budgetvitában, hol csakis az iskoláról van szó, eldönteni nem lehet.“ Nem is mondhatott egyebet. Mert: a hol az Úristent is belehozzák, mint rendszercsinálót, a vitába; a hol más argumentum nincs, mint az Istent lecitálni az országgyűlési budgetvitába: ott nagyon gyarlók az ész érvei és okos ember ilyenkor legheylesebben tesz, ha hallgats egyet toppant lábaival Galilaeiként mondván: „Eppour se muovi.“ Mégis lesz, kell hogy legyen kath. autonomia, de nem iskolai (mert az iskolai ügy: politikum!) hanem egyházi! — A vita befejezése előtt a részleteknél Haynald Lajos bibornok-érsek a vallás- és közokt. ministerium költségvetésénél emelt szót, megújítva azt az egyetemi alapokra vonatkozó felszólalást, melyet a kathólikus főpapság évenként — bár törvényellenes cselekedet — meg szokott tenni. Hangsúlyozta ez alap kathólikus jellegét, tiltakozva annak állami kezelése és az ellen, hogy azt az utóbbi időben országos alapnak nevezik. Haynald e felszólalását támogatta Zichy Nándor, kiemelve, hogy az alapítók intencióihoz képest kathólikus alapként kell azt tekinteni és kezelni. A vallás és közokt. minister képviselőiben Berzeviczy Albert államtitkár válaszolt, kijelentve, hogy a kormány az egyetemi alappal szemben elfoglalt álláspontját továbbra is fentartja. Az „országos“ cím szerént törvényes cím és csak azt akarja jelenteni, hogy az alapok országos kormány alatt állottak és állanak jelenleg is. Sok, nagyon sok tanulság vonható le e vitából. Tegye meg ki-ki!

II. *A szabadság és haladás új aerájának kezdete Németországban.* „Mert (Vilmos császár) akár agg, akár fiatal; akár császár, akkor koldus: mégis csak lutheránus.“ Így írja ezt a „Népiskolai Lapok“ a VIII. évfolyam 2. füzeté 85. oldalán abból az alkalomból,

hogy a „Paed. Szemle“ a német császárnak az igaz vallásosság egyik fontos elemére vonatkozó nyilatkozatát közölte, ki az emberiség áldásának nevezte a szabadkőművességet. Azóta ez a „mégis csak lutheranus“ császár 1888. márc. 9-én 91 éves korában meghalt. Most már nem csupán a „Magyar Állam“ szidja a szabadkőműveseknek a „Jézus Krisztusát“, hanem egyes tanügyi lapok is felcsaptak „az átkos szekta“ elleneseinek. Így a fentidézett lap mellett a „Közköztartás“ több, különösen 10-ik számában találtunk heves kifakadásokat a liberalizmus e „veszedelmes fegyverhajtása“ ellen; sőt még Regéczy „Kalaúz“-ának II. füzeté 141-ik oldalán Szigethy László „a szabadkőművesség tana a vallás, erkölcs és társadalomról“ című s a Nagyvárad-olaszói plébánián 40 kron kapható könyvet találtuk megbírálvá, elnevezve látván e bírálatban a szabadkőművességet mindennek, csak tisztességes elemnek nem. — Nem tudjuk ez-e az a könyv, melyről Pulszky Ferenc nemrég Szombathelyen egyik társaságban megemlékezett, azt regélvén, hogy az egri érsek nemrég könyvet íratott a szabadkőművesek ellen, melyben megtalálható az az állítás is, hogy „ez az átkozott szekta hozta létre a magyar-osztrák-német-olasz szövetséget“, mely a pápaság világi hatalmát tönkre teszi örökre. „Mikor nemrég — folytatá Pulszky — találkoztam Samassa egri érsekkel, megköszöntem neki a szabadkőműveseknek csinált e reclame-ot; mert ha igaz, a mi e könyvben áll, akkor az egész világ szabadkőművesekből áll.“ Figyelmezteté az érseket, hogy vigyázzanak, nehogy úgy járjanak, mint a lajtha-újfalusi plébános, ki az ördöggel fenyegetődzött egyik prédikációjában a szabadkőművesek ellen s óva intette hívőit, hogy e veszedelmes emberektől őrizzék meg, minek eredménye az lett, hogy hívőinek nagyrésze szabadkőművéssé lett s a helységben — páholyt nyitott.

Ha tehát a kath. felekezeti tanügyi lapoknak szabad szidni a szabadkőművesi „Istentől elrugaszzkodott“ társaságot: kérdés, vajon a szabadság, testvériség, egyenlőség, haladás és nemzeti gazdagodás és erősödés szolgálatában álló s a tanügyi önállóságot s tanítói szakszerű függetlenséget hirdető folyóirat, mint minő a „Pad. Szemle“, „bűnt követ-e el akkor, mikor egy oly társasággal rokonszenvezik, mely az államkormány által helyben hagyott alapszabályok keretén belül ugyanazon elvek érvényesítésére törekszik. Azt hisszük, hogy ez nemcsak nem bűn, hanem kötelesség. Mert egy oly társaság, melyben a nemzetek legjobbjai tömörülnek arra, hogy az emberiséget a fejlődés legmagasabb fokára törekedjenek emelni, nem „Magyar Állam“-szerű elbánást érdemelt ki magának. — Ugyanazon joggal, melylyel a kath. felekezeti tanügyi lapok kigyót-békát kiáltanak a szabadkőművességre, — emeljük mi ki az „érem másik oldalát“, és elmondunk egyetmást annak a márc. 9-én meghalt „csak lutheranus“ Vilmos császárnak fenkelt szellemű gondolkozásáról. Igenis, Vilmos császár tagja volt a szabadkőművesi szövetségnek! Még mint herceg a társadalmi kérdésekkel és egyéb közügyekkel is sokat foglalkozott és 1840-ben, május 22-én, Berlinben vették fel a szabadkőműves-szövetségbe, melynek egyik oszlopa és büszkesége lett. Mint fiatal herceg gyakran vett részt a páholyok munkáiban. Negyedik Frigyes Vilmos király halála után ő lett az összes német szabadkőműves-páholyok védnöke s 1861. január 15-én, tehát nemsokára trónralépte után, fiát védnökhelyettessé nevezte ki s reá bízta a védnöki ügyvitel összes munkáit. Nevezetesen beszédet mondott Vilmos császár (akkor még herceg) fiának 1853-ban történt felvétele alkalmával. Mikor ugyanis Frigyes Vilmost, a mostani német császárt, az említett év november hó 5-ik napján

a hercegi palotának e célra berendezett páholy-helyiségeiben az összes nagypáholyok főtisztviselőinek jelenléteben szabadkőművessé felvették s egy este az első három fokba felavatták, atyja, az elhalt Vilmos császár, tartotta az ily alkalmakkor szokásos üdvözlő beszédét, mely szóról-szóra a következőképen hangzik: „Évek óta táplárod a reményt, hogy a szabadkőművesek szövetségébe fölvétessél. Kivánságod teljesült. Fölvételed ép úgy történt, a mint az enyém s a mint azt én óhajtottam. És e fölvétel, habár csak általánosságban és aphorisztikus módon magyarázta meg a szabadkőművesség céljait, mégis meggyőzhetett róla, hogy a szövetség feladatai igen komolyak, céljai szentek és magasztosak. Csak egy kiindulási s csak egy befejező pontja van amaz ember életének, a ki a legszentebb és legmagasabb emberi célokat tisztán fölismerte és ez az, hogy a mostani kiindulási ponttól mindvégig állandó törekvésed legyen és maradjon a szövetség szent és nemes tanait megvalósítani s tevékenyen, az igazság kutatásával odahatni, hogy életed az emberiség nemes ideáljainak legyen szentelve. A szövetségen kívül állók között ugyan még ma is sokan törekednek annak céljait elhomályosítani s magát a szövetséget gyanúsítani. De miként senkit sem tartok feljogosítva, oly szövetséget elítélhetni, melyet nem ismer; saját tapasztalataim és a nyert világosság után ily gyanúsításoknak sohasem fogok hitelt adni. Vajha a te jövőd is biztosítékot nyújthatna arra nézve, hogy tiszta, zavartalan tekintettel fogod céljainkat felismerni s a szövetséget, ott a hol szükséges, védelmezni tudni. Megtámadják a szabadkőművességet, mert titkolózik és e támadók sokkal kényelmesebbek, semhogy arról győződnének meg, hogy ez ma még nem lehet más-ként. És miként azok, kik rombolni akarnak, megelégednek a felületes-séggel, azonképen a mi elleneink sem tekintenek a mi törekvésünk mélyére, nehogy valamiképen jobb meggyőződésre jussanak. Légy Te a szövetségnek erős védője és oszlopa s akkor meg lesz az az öntudatod, hogy az igazat és a jót akartad és terjesztetted magad körül.“ E beszédet, mely az összes jelenlevőkre s főleg Frigyes Vilmos hercegre mély benyomást tett, kéziratban ereklje gyanánt őrzik a német nagypáholyok levéltárában. Vilmos mint király és császár is híven ragaszkodott a szabadkőművességhez s minden ünnepélyes alkalmat felhasznált, hogy a páholyok előtt e ragaszkodását kifejezze. Minden üdvözlő iratra válaszolt, új páholyházak fölavatása alkalmával elküldte arcképét, több páholyt ezüst gyertyatartókkal és ezüst kalapáccsal ajándékozott meg s legutóbb, midőn a rostocki „Lucent“ páholy 75 éves fennállásának ünnepét ülte, Vilmos császár üdvözlő és szerencsét kívánó levelében, mint már az idei februári krónikában regisztráltuk — többek között a következőket írta: „A szabadkőművesség kiválóan alkalmas, hogy tagjait az igaz vallásosságra, családjuk, hivatásuk és kötelezettségeik örvendetes és áldozatkész teljesítésére nevelve és folyton fejlődő önnemesítés által igazán boldogítsa, sőt, hogy az egész emberiség javára is áldásdús eredmények elérésére buzdítsa.“ Vilmos császár több páholytól jótékony alapítványokat is tett és számos nagypáholy úgy az ő nevére, mint a császárné nevére alapított ösztöndíjjakat. — Hasonlóképen III. Frigyes német császár és porosz király, ki modern értelemben szabadelvű fejedelem, szintén barátja a szabadkőművesség eszméinek, maga is kijelentett szabadkőműves. Kiváló humanista, a ki, ha kell, nagyszerűen tud verekedni, de a békében ellensége minden katonai vagy másnemű bilincsnek, a mely a szabadfejlődés lábaira van verve. Kimutatta ezt trónralépte után „Né-

peimhez!" című kiáltványában és Bismarck herceghez intézett kéziratában, melyből itt csak következő részletek — mint a kulturára, a nevelésre vonatkozók — foglaljanak helyet. A császár ezt írja: „Melegen fogom támogatni mindazon törekvéseket, melyek alkalmasak a társadalom különböző osztályainak anyagi jólétét emelni, azok ellentétes érdekeit kibékíteni s az elkerülhetetlen bajokat lehetőleg enyhíteni, a nélkül, hogy azon várakozás keltessék, mintha lehetséges volna az állam beavatkozása által a társadalom valamenynyi bajainak véget vetni. A szociális kérdésekkel szorosan kapcsolatban levőnek tekintem a serdülő ifjúság nevelésére fordított gondoskodást. Míg egyrészt a magasabb műveltséget mind szélesebb köröknek hozzáférhetővé kell tenni, másrésztől elkerülendő, hogy a fél műveltség komoly veszélyeket idézzon elő és oly igényeket keltsen, melyeknek a nemzetgazdasági ereje eleget tenni nem képes vagy hogy a tudományosságra való törekvés egyoldalúsága által a nevelés célja figyelmen kívül hagyassék. Csak az Isten féltelmében és egyszerű erkölcsök egészséges alapján nevelkedő nemzet fog elegendő ellentálló erővel bírni arra, hogy a veszélyeket legyőzze, melyek a gyors gazdasági mozgalom idejében, egyesek túlfeszített igényei következtében adott példája által az öszszeségre háromolhatnak.“ A leirat további szép mondata ez: „Ha az állami és társadalmi élet alapjait teljes erőben fentartani sikerül, nagy megelégedésemre fog szolgálni a gazdag és virágzó művészet és tudomány teljes virágzásra emelése.“ A végszó tiszteletre gerjesztő. Így hangzik: „Nem áhítva a nagy tettek dicsőítő fényét, meg leszek elégedve, ha uralkodásomról majdan azt mondhatják, hogy népemnek javára, országomnak hasznos és a birodalomra nézve áldásos volt.“ Nos, nem átkozódik, nem fenyegetődik az ördöggel, mely elviszi a saját fejével gondolkozó embert, hanem az emberiség legszentebb ideáljaiért lelkesül s az embert emberre, hazafivá, vallásos hívővé nevelő humanismust hirdeti. Ezt ne téveszszék szem elől a kath. felekezeti tanügyi lapok; ne engedjék magukat a „Magyar Állam“ káromkodásai által félrevezettetni! A ki ezt tanácsolja, az nem-szabadkőműves; csak szolgálja a szabadság, egyenlőség, testvériség, iskolai önállóság elveit! **Szókimondó Ember.**

Irodalmi Kalaúz.

Könyvek és taneszközök.

Kis Lexicon. Egyetemes ismerettár egy kötetben. Szerkesztette Dr. Wekerle László, Budapest. 1885—1887. Pallas könyvnyomda. (Kecskeméti u. 6.) 1935 és VI old. Ára 12 füzetben 3 frt 60, kötve 4 frt 40 kr. (Csak azért emlékeztetjük az olvasót a „Kis Lexiconra“, mert néptanítók, iskolák és könyvtárak, ha egyenesen a Pallasnál teszik megrendelésüket, azt **kötve két forinton** kaphatják meg. A megrendeléssel talán sietni kellene, nehogy megszűnjék a tanítók e kedvezményezése.

Volapük nyelvtan gyakorlatokkal és példákkal valamint volapük-magyar és magyar-volapük szótárral. Dr. Kerckhoffs művének francia eredetijének 8-ik kiadása után a magyar nyelvre alkalmazta Zsigmond Béla. Budapest. 1888. (Pallas.) 125 old! Ára? (Szerző állítja, hogy egy hónap alatt meglehet tanulni volapükül. Próbáljuk meg! Mert a ki e nyelvet tudja, a világ minden nemzetével és népével érintkezhetik!)

Egyetemes szerkönyv kath. kántorok és e pályára készülők használatára. A római misekönyv, az esztergomi, egri és kalocsai rituálék úgy egyéb egyházilag helyben hagyott kútfők után Vetzko Antal és Szemenyey Mihály közreműködésével szerkeszté és kiadá Kaposy György naki kántortanító. (Tolna.) Első kötet. Negyedrét. 234 old. Ára 3 frt 50 kr. (Nem mint ha most jelent volna meg; hanem mert most lett beküldve hozzánk: sietünk érdeklődő olvasóinkat felhívni e műre, melynek szövegi részét a pécsi püspök hagyta helyben, zenei részére pedig Liszt Ferenc írta az ajánlatot.)

Magyar-német nyelvgyakorló füzetek azok használatára, kik a magyar vagy német nyelvben, valamint e két nyelv irodalmában tökéletes jártasságot akarnak szerezni. Irta Roder Adolf. Szombathely. 1885. 67 old. Ára 50 kr. (E jeles művet megjelenésekor rögtön ismertettük, most csak azért vesszük fel ismét a „Kalausz“-ba, hogy értesítsük a baza tanítóit, hogy szerző 30 kr. beküldésére portómentesen küldi szét — tanítóknak. Pénz helyett levéljegyeket is lehet küldeni fizetés gyanánt.)

Jelentés a „Luther-Társaság“ működéséről az 1887. évben. Budapest. 1888. (Müller nyomdája.) 15 old. A bizottság jegyzője Falvay Antal. ev. népisk. ig. tanító (Deáktér 4.) ki e füzetekét, mely a társaság alapszabályait is közli, az érdeklődőknek bizonyára szívesen küldi meg.)

Melháné Szaák Lujza élet- és jellemrajza. Irta Böngérfi János. Budapest — Pozsony. Dordtfeff. 12 old. Ára 20 kr. (Külön lenyomat a „Paed. Plutarch“ 2. kötetéből. Szaák Lujzát olvasóink is előnyösen ismerik. Igen buzgó tanítónő, és mint író és felolvasónő is jó nevet vívott ki magának)

Gyümölcsészeti egyveleg a gyakorlat és tapasztalat teréről. Irta Liebbald Béni. Budapest. 1887. Hornyánszky. 183 old. Ára 1 frt. (Kedves olvasmány a kertészkedő tanító számára, ki körében e könyvet könnyven fogja terjeszthetni.)

Schiller Frigyes színművei. I. Wallentsein. Drámai költemény. Irta Schiller Frigyes. Fordította Tomor Ferenc. I. Wallenstein tábora. 2. A Piccolominiak. Budapest. (Lampel.) 1888. 168 old. Ára a szerzőnél (I. Úri u. 64. sz.) 60 kr., könyvárusi úton 80 kr. — (A magyar irodalom hálával tartozik Tomornak, hogy átülteti a klasszikus irodalom mintáit. — A nyelvezet magyaros, a költő szellemét híven tükrözi vissza, irodalmunkra nézve e vállalat nyereség.)

Gyász-mise-énekek. Irta Szemennyei Mihály, énekjegyekre alkalmazta Kaposy György, főtanító. N.-ak (Tolna.) 55 old. 4-er. Ára 1 frt 20. (Kath. kántortanítók bizonyára szívesen veszik tudomásul, hogy e könyv még folyton kapható.)

A dohányzás veszélyei. Tekintettel a tanuló ifjúságra. Irta Török Árpád. I. rész. Budapest. (Bagó nyomdája.) 34. old. Ára 30 kr. („Pipás“ embernek nehéz véleményt mondani a „dohányzás“ ellen írt oly könyvről, mely a „Bagó“ nyomása alatt állott, hova a „Török“ — ki tudvalevőleg mindig dohányzik — adta szedésre. A nemző képességet is megrontónak mondja e könyv. Azért van hát a „nagypipájú“ magyar tanítóknak annyira az „Isten áldásából!“)

A napsúgár mint munkás. (Előadás az orvos-gyógyszerész egyesület ismeretterjesztő estélyén febr. 12-én.) Mathiasz József nagymihályi áll. isk. ig. — S.-A.-Újhely. („Zemplén“ nyomdája. 16 oldal. Ára? (Érdekes tanulmány.)

Az elemi népiskolai énektanítás kérdéséhez. Válaszúl Bartalus Istvánnak a »Népt. Lapja« 1887. évi 92—94. számaiban »101 iskolai ének« című művemről írt bírálatára. A hazai tanítóegyesületek és testületek figyelmébe ajánlva. Egybeállította és kiadta Wehner Gyula József főv. közs. nép- és ipariskolai igazgató (Gf Károlyi utcai iskola). Budapest. 1888. 28 oldal. (E füzetkében csúnyául elverik a port Bartaluson. Ugyis mint tanár, úgyis mint zenész, úgyis, mint akademikus reputációjában van megtámadva. E könyv alapján a hazai tanítóegyletek a kérdést tárgyalni bizonyára fogják a kétséget sem szenved, hogy az »éneklő ábécé« hangos »éljen“-t is, »pereat“-ot is fog kapni.)

Füzetes vállalatok és folyóiratok. Első helyen említjük Szana Tamás »Irodalmi Értésítő« című havonként kétszer Hornyánszkytól 1 frt évi előfizetési ár mellett megjelenő »könyvészeti folyóiratát.« — Eddig 8 szám jelent meg, melyek cikkeket, bírálatokat igen, de könyvészeti dolgokat nem tartalmaznak; pedig »könyvészeti« folyóirat első kötelessége volna a két-heti időközökben megjelenő összes könyvek címait oly módon közölni, mint tetszi pl. a »Corvina«. De tán ami kesik nem múlik. — Láttuk a »Gazdasági néplap« 14. évfolyama (idei) első 3 számát. Szerkesztője: Liebbald Béni, kiadója a baranyai gazd. egyeslet. Előfizetés ára 1 frt, mely Taizs nyomdáshoz Pécsre küldendő. — A »Felső-Magyarországi Nemzetőr.« mint 6. évfolyama 2. füzetből látjuk (az első füzet nem érkezett be) alakot cserélt. Nyolcadrétben, piros borítékban jelenik meg. — Megjelentek továbbá: Lányok Lapja 4. és 5., Magyar Műh. 3. Póstatakarékpénztári Közlöny 3-ik száma. A szerkesztés zártakor vettük a »Paed. Plutarch« 17—18. (kettős) füzetét, mely Berzevicz Tivadar, Stoczek, Kasztner Janka, Weber, Szováthy, Ferenczy János és Vajdady Gusztáv életrajzait s képeit hozza. Ára 40 kr.

Tanítóegyletek irodalmi működése.

A Budapest-budai tanítóegylet márc. 1-én tartott évnegyedes közgyűlésére nyomatott meghívót küldött szét. Napirenden 7 tárgy volt. Ezek egyike »a közgyűlésen tartott előadások díjazásának« kérdése. — A gyűlés egy 10 szakaszból

álló »szabályzatot« alkotott, melyet negyedréta lakú körlevéllel szintén nyomtatásban küldtek meg az egyeslet tagjainak és — talán a társ-egyleteknek is.

Az iparos kör febr. 28-iki ülésén Szaák Lujza »egy magyar főrangú iparosnő«-ról tartott felolvasást, melyről az érdeklődő közönség nyomtatott meghívón lett értesítve. Ha jól tudjuk, Jósika bárónő brüsseli divatkereskedése képezte a felolvasás tárgyát.

A Maros-Tordai tantest központi köre márc. 14-én 7 pontos napirendű gyűlést tartott, melyre folió-alakú nyomtatványon történt a meghívás.

Dr. Emericz-Géza-alapítványt gyűjtő bizottság alakult meg Iglón dec. 31. és folió-alakú nyomtatott felhívásban adakozásra hívja fel a buzgó tanférfiú tisztelőit. A gyűjtőitvek május 31-ikeig küldendők be Dobó Adolf pénztárhoz.

Tankerületek és tanintézetek állapota.

(Hivatalos jelentések, programmok, iskolai értesítők, tanadai évkönyvek stb.)

Alsó-féher-vármegyei népoktatási 1886—87-iki állapotáról« szóló jelentést Gáspár János kir. tanácsos tanfelügyelő négyhasábnyi terjedelmű folió-alakú nyomtatványban tette közzé. A statisztikai kimutatás teljesen megfelel a közokt. minister rendeletei által megszabott formának.

Gömör-vármegyei népoktatási állapot a 1886—87-iki tanévben« cím alatt kéthasábnyi terjedelmű folió-alakú nyomtatvány jutott hozzánk, mely Groó Vilmos tanfelügyelő jelentését foglalja magában, kitüntetvén a ministeri szabványok szerinti formában a megye tanügyi haladását,

A Budapest-Krisztinavárosi iskola száz éves története. Irta Hofecker Ferenc, nyug. ig. tanító. Budapest. 1888. 14 old. (Ha minden hazai iskoláról ilyen történeti tanulmány léteznék: ez nagy előnyére válnék hazai neveléstörténelmi irodalmunknak.)

Jelentés a Nyitra-vármegyei tankerület népoktatásának 1886—87. évi állapotáról. A közigazgatási bizottság elé terjesztette Libertiny Gusztáv, kir. tanácsos, tanfelügyelő. 41 old. (Kimerítő és részleteiben sok érdekes jelenséget feltüntető hivatalos értesítő. Az érdeklődőknek a tanfelügyelő bizonyára szívesen küldi meg).

Tanügyi- és egyéb irodalmi mozgalmak.

Körmöcbányán Angyal Béla és Víz Ferenc főreáliskolai tanárok »Képek a földrajzi alapfogalmak ismertetésére« cím alatt elemi és középiskoláknak szánt hasznos taneszközök készítésére és kiadására vállalkoztak. Lesz 8 lap 15 színes kép. Vásonra húzva e taneszköz ára 5 frt 50 kr. »Tanulók olvasótára« jelenik meg Lampelnél Elischer szerkesztése alatt. Az egyes füzetek ára 20 kr. lesz. — »Házikincstár« a Hankó szerkesztésében Lampelnél meg fog jelenni oly mű, mely több száz titkos szert akar ismertetni s nélkülözhetetlen házi-tanácsadónak ígérkezik lenni — 80 krnyi megrendelési ár mellett. — **Tanulmányok** cím alatt Kiss Áron a Gönczy-jubilaumot megelőzőleg Gönczy egygyűjtött műveit fogja kiadni egy kötetben, mely Mehnernél jelenik meg.

Könyvszete az 1888. febr. 22 és márciusi 21-iki időköznek.

Csontossi J. Magyar Könyvszemle. 1887. évf. Akadémia. 3 frt 40 kr.

Farnos D. dr. Petőfiána. Széptani folyóirat. N.-Enyed. Évi 4 füz. 1 frt 20 kr

Fehér I. Kísérleti természettan. 6. kiad. Franklin. 2 frt 80 kr.

Garay János összes munkái 15—19. füz. Mehner. á 35 kr.

Göbi I. Rhetorika. Franklin. 1 frt 60 kr.

Hermann A. dr. Ethnologiai Közlemények. (Paedagogium) 36 iv 5 frt.

Károly J. Az ős kereszt. irodalom monographiája. (Pallas.) 80 iv, 1 frt 60 kr.

Laurán A. dr. Egyház és állam. (Hügel Otto.) Nagyvárad. 80 kr.

Magyar írók iskolai tára. Czuczor: »Botond.« Franklin. 40 kr.

Masznák E. Luther élete. Arcképpel. Pozson. (Akadémia.) 354 o. 3 frt

Eötvös K. L. Egyh. közigazg. közikönyve. Hornyánszky. 1. füz. 30 kr.

Pesty F. Magyarország helynevei (értelmezve.) Akadémia. 535 helység 3 frt.

Stanczel F. dr. Ultramontán levelek. Nagyvárad. (Hügel Ottó.) 15 levél.

Vas Gereben munkái. 35—46. füzet. Mehner. Egy füz. ára 35 kr.

Tanügyi lapok és folyóiratok repertórium.

I. Lapszemle. Az »Egyetértés« hosszabb — s mint meg is érdemi — égis magasztaló cikket ír a budai tanítóképezdéről, hol ezentúl »képezdei taná-

rokat" is fognak nevelni. Csak egy kifogása van, az, hogy a paedagogia, logika és psychologia tanára talán nem egészen az „E.“ gustusa szerint fogja a „philosophiai képzést“ nyélbe ütni s azért „a bölcsészet rendes tanítását“ követeli. Nem volna e cikk ellen semmi kifogásunk; csak az a baja, hogy kéri a loláb. Mintha írója magára akarna utalni, ki mint bölcsész »nagy haszonnal« működhetnék a képezde eddigi tanárai között a haza javára. Vagy talán rosszúl olvastuk azt a cikket? Ugyan az „E.“ beszél a márc. 25-iki számban a főváros és a kormány közötti viszonyról s ettől annak számára — szabadalmat követel önállóság tekintetében, mert egykor Csengery is ez álláspontot foglalta el. Mielőtt e kérdésben követelményekkel lépne fel valaki, meg kellene vizsgálnia, hogy a főváros hivatalnokai mindannyian okosabb emberek-e a többi hazai vagy városok hivatalnokainál s mennyiben? Mert mi úgy tudjuk, hogy a népoktatásügyi törvény csak is külön tankerületről szól, de semmiféle privilegiumról nem beszél sem a tankönyvek ajánlása, sem a tanítók „elcsapátása“ dolgában. És most lássuk az egyes lapok tartalmát irodalomismeit tekintetben!

II. Repertorium a II. füzetben jelzett 5 szakcsoport szerénti beosztásban.

A) Paed. Szemle. (Az „Iskolai Szemle“ 5. füzetéből: „Magyar Paed. Szemle a magyar tanítóság által jól ismert folyóirat . . . Ha netalán lenne Somogyvármegyében tanító, ki e folyóiratot nem ismerné, nem járatná: annak figyelmébe ajánljuk. Lapunk szerkesztője szíves készséggel megegyed, hogy az eddig megjelent nyolc kötetet az érdeklődők átnézzék.“ — A „Máram. Tanügy“ és a Népisk. Lapok is reflektálnak a 3. füzet tartalmára.)

Népt. L. 15. Újabb jelenségek. 16. Az isk. életből. 17. Buzogány Áron †. 18. Eötvös-alap kimutatása. 19. Egy öreg tanító emlékeiből. 20. Rosz szokások. 21. Trefort Ágoston legújabb könyve. 22. Tanítógyűlésen.

Ungar. Schulbote. Az 1888-iki tanügyi költségvetés tárgyasása. Egy 90 éves tanférfiú önéletrajza.

Család és Isk. 4. Kötelességeink. Az erd. szász népisk. 5. Czirják szerkesztő meghalt. (Helyébe Fazekas József lépett) A házi nevelés fíteendőiről.

Isk. Szemle. 4. Iskolai dráma. A költségvetési vita. 5. Buzogány Áron. A tanító s a műkedvelői előadások. Eötvös-alap. (Melléklet: polemikus tartalmú »Koszorú«, melyre kess tán viszszatérünk.)

Közokt. 9. A klass. irod. tanítás módszere. 10. A középisk. elleni folyt. panaszkodásokról. 11. Dekatholizált egyetemünkről. 12. A kettős mássalhangzók egyesítése.

Nevelés. 1. Mit akarunk. A nevelés becse. A társalgási érzelmek. Kényelem. Korunk és a népoktatásügy. Természetrizai tananyag.

B) Máram. Tanügy. 6. (»Hivatalos« után:) Eötvös József báró emlékezete. A jellemfejlesztés paed. jelentősége és eszközei.

Györr. T. E. Ért. 2. Eötvös József. b. emlékezete. Kisfaludy-ünnepély.

Nev. Közl. 11. A tanítók továbbképzése. Gyermekirodalom.

C) Prot. E. és I. Lap. (9—12.) A Dávid-Ferenc-egyletből. A gyorsírás érdekében. Külföldi oktatásügyi mozgalmak.

Keresztény Magvető. 1. Gymn. oktatásunk és a túlterhelés. A szék. keresztúri középtan. felek. és nemz. fontossága. Buzogány Áron †.

Izr. Tanügyi Ért. 3. Felekezetünk tanügyi állapota. A tanító. A tanítóhivatás nem hivatás izrael leányainak. A minimum. Az egyl. alapszabályai.

Népisk. Lapok. 2. Egy eszme a budgetvitából. A gyermekek a szentmisén. A falusi népoktatásról. Konfliktus a kath. isk. szék. választ. miatt. Az isk. gyermek első könyve. A pályatárs.

Kalauz. 2. (Két folyt. cikk után:) Külföld. Néplskolai okirattár.

D) Orsz. Középisk. T. E. Közl. 7. Gymn. tantervünk s utasításaink irányelvei. Dolgozatok javítása.

Polg. Isk. 3. Az elfogult és felfnvalkodott prókátorok. Eötvös J. b. emléke.

Nemz. Nőn. 3. Emlébeszéd Eötvös J. b. halála felett, Serdülő lányok olvasmányai. A berlini nők folyamodványa a fels. leányisk. érd.

Pelső N. és P. Közl. 3. Trefort: Beszédek és levelek. Gönczy Pál Fellenbergnél 1844-ben. A Paedagogium.

Kath. Hitokt. 3. Fogadtatásunk a Vatikánban. A hitelemzés módszeréről. Minimális tanterv. Elméleti munkák a hitok. múltjából.

Tornaügy. 7. Nagyhangú vád (Dr. Heinrich Gusztáv ellen.) Az erőfejlesztés alapja a mozgás. »Az osztálytornázás egy különös módszere«-e c. vélemény.

Katonai rendgyakorl.

E) Convorbiri Pedagogice. 12. (Rotár Tivadar életrajza és képei.) Tanügyi elmélkedés. Képek s leírások a népeletről.

III. Áttekintés. A fentiekben 22 lap és folyóirat tartalmát ismertetjük. — Egyes lapok szerkesztői a »Report.« számára nem küldik be lapjaikat hozzáuk, mert »csere-viszony«-nál tovább nem gondolnak. Az »Egyetértés«-nek azonban pontosan küldik be lapjaikat, valószínűleg azért, mert ez »csereviszony«-ban áll velük (??) A mi törekvésünk: teljes repertoriumot adni: — mások szűkkeblősége szikláján török meg; mert pénzért csak nem járathatunk lapot ismertetővégett.«

A „Report.“ rovatvezetője.

Tanügyi Havi-Krónika.

A hónap legfontosabb tanügyi eseménye Trefort miniszternek tartós betegsége volt, mely a műegyetemi tüzeset megvizsgálásakor meghülés folytán lepte meg. A budgetvitában részt vett ugyan, de akkor már beteges volt. Azóta a szobát, majd az ágyát kelle őriznie. E hó vége felé annyira felüdült, hogy hivatalos teendőit végezheti. Nem győtri őt már az álmatlanság. Az államtitkárok és a többi osztályfőnökök mindennap fölváltva járnak el hozzá referálni. Az orvosok véleménye szerint a meleg napok beálltával nagyobb sétákat is fog tehetni az üdülő miniszter tisztelőinek kimondhatatlan öröme. Míg nálunk a miniszter betegsége miatt tanügyi téren csakis folyó ügyeket intéztek el: addig a szomszédban a reakció és a liberalizmus heves harcot vív.

Ausztáriában ugyanígy tudvalevőleg alapjában lettek megtámadva az iskolajogi sarkelvek a Liechtenstein-féle iskolai törvényjavaslat által. A plébánusok valószínűs vándorlásokat visznek véghez falvaikban, hogy a buta tömeget ez indítványt támogató kérvények aláírására bírják. A nép józanabb része azonban az agatáció és a javaslat ellen foglal állást. Mindazáltal találkoznak tanítók is, kik az iskola érdekei ellen dolgoznak. Így Csehország egy falvában az altanító is aláírta a javaslat mellett a birodalmi tanácshoz intézni szándékolt petíciót, sőt arra is vállalkozott, hogy aláírások szerzése céljából az aláírandó okmányt elvitte a szomszéd-faluba. Itt egy gyárost szólított fel a petíció támogatására, ki a tanítót a törvényjavaslatnak a haladás és felvilágosodottság érdekei elleni tartalmára figyelmeztette. A tanító, igaz, rögtön törölte nevét a veszedelmes kérvényről; de tekintettel arra, hogy ő az újabb kor neveltje és képzett tanító: lehetne hihető-e, hogy szaktudományi műveltsége és komoly törekvései mellett is, aláírta volna az iskola életérdekeit aláásó ezen kérvényt, ha iskolajogi tekintetben helyes fogalmakat csepegtettek volna a kezébe! Bizonyára nem! E példa arra tanít, hogy nem elég matematikát, tanítást, természettudományokat, iskolai szervezést, nyelvtant stb. tanulni: hanem szükséges az iskolajogi helyes fogalmakat is megismerni s a leendő és működő tanítót világ meggyőződésében az iskolajog alapelveit és részletes axiómáit megszilárdítani. A kitérés után lássunk egy honi fontos elvi ügyet, mely megnyugtató megoldást nyert.

Mert végre a kir. kúria is kimondta, hogy a tanítónak az iskolában van fegyelmi joga. Erden ugyanis 1884. március 1-én a felekezeti iskola tanítója egy rakoncátlan fiút nádpálcával megfenyített. Ez hazaszaladt s nemsokára apjával, egy hentesmesterrel, tért vissza, ki a tanítót az iskolában kérdőre vonta, mérgében öklével az asztalra ütött s a tanítót „haszontalan embernek“ nevezte. A székesfehérvári törvényszék a hentes becslétsértés miatt 100 ftt fő- és 20 ftt melékbüntetésre, vagy megfelelő fogságra ítélte, mit a kir. tábla is helybenhagyott. Az elítélt újra fölebbezett. Védője különösen arra hivatkozott, hogy a jelen esetben a btk. 262. szakasza nem alkalmazható, mivel a tanítónál a hatósági közei minőség nincs meg. A kir. kúria azonban szintén helybenhagyta az elsőbírói ítéletet, a többi között kimondván, hogy a tanítók ellen hatáskörükben intézett nyilvános becslétsértés kétségtelenül a btk. 262. szakaszának rendelkezése alá esik és a vádlott cselekményét az alsó bíróságok helyesen bírálták el, mivel a vádlott a tanítót szolgálati minősége közben s abból kifolyt cselekménye miatt illete lealázó szavakkal. Együttal kimondta a legfelsőbb bíróság azt is, hogy miután a tanító — működik az bármely iskolán — tagja az iskolazéknak, mint iskolai hatóságnak: megsértése a hatóság elleni sértésnek veendő. Ezzel áttérünk rövid híreink regisztrálására!

F á b i á n J á n o s n a k hívják az érsekújvári kath. plébánust, ki egyszerűsmind címzetes kanonok is. Ez az úr szabadságot akar venni egy »nagyszerű«

paedagogiai találmányra. Azt a reformot hozta be, hogy úgy, mint minden vasúti állomáson van, az iskolában is legyen „panaszkönyv“. Ebbe a szülők beleírják esetleges panaszaikat a tanítók ellen. Nagyszerű! De nem egészen tökéletes. Az iskolás gyermekeknek is meg kellene adni azt a jogot, hogy tanítóik ellen teendő, panaszukat e könyvbe írják! — Hahnenkamp József, a soproni kath. népiskolák jónévi veterán igazgatója váratlanul nyugdíjaztatásért folyamodott a városi hatósághoz. Gyors elhatározásának indokai eddig ismeretlenek. — Korbay Károly kulai ügyvéd az alsó-baranyabácsi egyházmegyében 5000 frtos alapítványt tett azon három német tannyelvű iskolán működő tanító számára 150, 100 és 50 frtnyi jutalommal, kik a magyar nyelv tanításában a legjobb sikert érik el. — Száz forintos alapítványt tett Szalai László feketehegyi tanító elhalt egyetlen leánya, Etelka, emlékére, hogy az alap kamataiból szegény gyermekek ruháztassanak. — A feketehegyi óvoda alapra Bakay Károly tanítót 15 frt adományozott. — Földesen március 5-én a község központján levő házat, mely eddig gyógyszerár volt, az ev. ref. egyházközség 2500 frtért iskolahelyiségül megvette. A vétel árához Kállay László földbirtokos egymaga kétezer forinttal járult. Ily tett nem szorúl dicséretre. — Ugyanitt néhai Zákán Sándor 4 év előtt 4700 frtot hagyományozott oly feltétel alatt, hogy ezen összeg özvegye halála után 10000 frtra növesztessék, ennek évi kamatai pedig egy újonnan szervezendő tanítói állomás fizetésének fedezésére fordíttassanak. Most tehát Földesen 4 díszes iskolai épület van 6 osztálylyal, 6 tanítóval. Jövőre így 7 tanítói állomás lesz. — A szerencsétlen Trogmayerről a „Szepesi Hírnök“ kimutatja, hogy nem 500, hanem 7000 frt erejéig hamisított váltót. Tanárokat és tanítokat is, mint egykor az öreg Bója, kényszerített váltók zsarolására, megkárosította a pénzszerzés aljas módjával a késmárki, poprádi, löcsei, iglói, wallendorfi, lubló stb. stb. pénzintézeteket. A hitelezők a hagyatékot a csőd alá vették. — No de meghalt; legyen neki könnyű a föld. A tanfelügyelői intézménynek előnyére ily ember működése nem vált! — Szaák Lújza fővárosi tanítónő febr. 28-án az iparoskör nagytermében felolvasást tartott Jósika bárónőről, mint iparosnőről. — A pest megyei tanfelügyelő a kunság pusztáin tett iskolalátogatásairól tevéen jelentést a közg. bizottságnak, felhozta, hogy 8000 tanköteles nem nyer oktatást, vagy ha nyer, azt kiszolgált katonák, munkakerülő durva parasztok s rossz kovácsokból lett „vad tanítók“tól nyeri. — Itt tenni kell rövid időn! És ismerve a tanfelügyelő erélyét, fog is tenni! — A „Sz. István-Társulat“ március 22-én tartotta ez évi közgyűlését, melyen a primás elnökölt. Megnyitóbeszédében elítélte a meggazdagodásra való törekvést a nélkül, hogy a már gazdagok s gazdag örökösök ügyeit érintette volna. Pedig munka által jólétre s ha lehet gazdagságra szert tenni: erény és polgári kötelesség. Apponyi gróf az elnökségről leköszönt. — Az „Orsz. polg. isk. tan. egylete“ március 27-én tartotta közgyűlését a IV. kerületi polgári leányiskolában. — A Gönczy-jubileum az egyleteket is mozgásba hozta. Több egylet elhatározta már, hogy az ünnepélyen küldöttségileg fog részt venni. — Felber Domonkos eddigi zempléni segédtanfelügyelő Ung-vármegyei tanfelügyelőnek lett kinevezve Talapkovics Emil helyébe, ki betegség folytán nyugdíjas állományba lépett. — Áldozunk immár a kegyeletnek!

Meghaltak: Greskovics János polg. isk. tan. Csáktornyan 26 éves korában március 9-én; — Vajdaff József egykori Pest-városi tanácsnok és iskolai igazgató Budapesten 92 éves korában március 22-én; — Frnda Mihály b.-csabai tan. élte 22 évében március 1-én; — Tilfy Károly t.-palkonyai róm. kath. tan. 62 éves korában március 17-én; — Tóth Imre meneshelyi ág. ev. tan. élte 27. évében Új-Malomsokon március 15-én; — Deák Géza madari ref. tan. Farkasdon élte 21. évében febr. 28-án; — Rosenstein Mór élte 51 évében Sasvárott febr. 4-én; — Pintér István értényi tan. 68 éves korában febr. 10-én; — Polivka András bukóci tan. febr. 18-án; — Kutlik Dániel gloszáni tan. febr. 18-án; — Ficzek Atilla nagymarosi tan. febr. 27-én (öngyilkosság által). A kath. autonómia meghozatalának rendületlen követelője: — Ghyecz Kálmán főrendiházi tag, febr. 28-án meghalt. Megelőzte őt febr. 26-án történt halála által Buzogány Áron, egykor a közoktatásügyi ministeriumban osztálytanácsos, kinek érdemeit a Paed. Szemle az 1880-iki folyamán 12. füzetében méltatta, közölve életrajzát s arkéjét. Meghalt Czirják Albert is, a Család és Iskola szerkesztője és polg. isk. tan. Március 5-én temették. Ferenczy Zoltán mondott sirjánál búcsúbeszédet! Nyugodjanak békében!

A „Kronika zártakor nagyon szomorú hír érkezett hozzánk a haza déli vidékéről. Nem a pusztító és romboló árvíz az, mely aggaszt minket, hanem az egyleti élet teljes pangása. A pancsovákori tanítóegylet múlt ősszel tartott ül-

csak, csak most kaptunk értesítést. E gyűlésben — mint tudósítónk írja — alig lehetett találni referenst valamely előadás megtartására; azonfelül a tanítóegyleti járásköri elnök is csak nagynehezen határozta el magát az elnöki tisztség további vitelére. Nagyon is furcsa iskolai élet kezd ott lábra kapni. A ministeri utasítás szerint az iskolai igazgatót a tanítók sorából kell venni s a tantestület egyik tagját kell az igazgatással megbízni; mindazáltal Pancsova tájékán többhelyt a helység lelkészét bízták meg az igazgatói tiszttel. Oly hírek ezek, melyekre legjobban már a jövő füzetben szeretné megírni a cáfolatot a

Krónikás.

Tanítók „Emlékeztető”-je április havára.

I. Göncey Pál ötven éves tanítói jubilauma az eddigi megállapodások szerint f. é. május 6 án lesz a vármegyeház gyűléstermében. A vasúti társaságok e célra 33-tól 50 százaléknyi árengedményt adtak az ezen ünnepélyben résztvenni szándékozó tanítóknak Igazgatójegyeket Tóth József kir. tanácsos-tanfelügyelő útján (Budapest, ösztutca 3.) lehet szerezni. Minden az ünnepélyre vonatkozó ügyben szintén ő ad útbaigazítást. Az újpesti tantestület apr. 7-én a jubilaum alkalmával leteendő árvaházi alap javára az ottani »Colosseum«-ban hangversenyt rendez.

II. Az első magyar általános biztósító társaság márc. 24-én délután tartotta évi rendes közgyűlését Károlyi Gyula gróf elnöklete alatt. — Az elnök megemlékezvén elhunyt elődje Somsich Pál haláláról, az igazgatóság jelentése lett felolvasva. A tűzkárok a társaság pénztárát nagy mértékben vették igénybe. Az életbiztosítási díjtaralék, 12,617.652 frt 10 krt tesz ki. — A társaság zárszámadását külön közöljük s ajánljuk olvasóink figyelmébe.

Szerkesztői mondanivalók.

József napján elvtársaim s barátim közül sokan kerestek fel üdvözléseikkal. Fogadják e helyütt szívből fakadó őszinte köszönetemet s viszont azon kívánságot: bárha már a közel jövőben ne volna Magyarországon tanító, ki nélkülözne a törvényben követelt „helyi viszonyoknak megfelelő tisztességes fizetést.” De van még egy kívánságom: bárha meghozná az országgyűlés mihamarabb azt a törvényt, hogy minden tanító köteles a kir. tanfelügyelő felhívására az iskolafentartó költségén tankerületi hivatalos testületi gyűlésen részt venni. Ez az egy § teremtheti csak meg a „magyar tanítói kart” — és az iskolai önállóságot.

Bill József.

Több budapesti ügyfélnek. A hozzánk intézett kérdésekre itt válaszolunk. A „Paed Szemle” előfizetési nyugtáitványait az idén azért nem küldtük szét, mint eddig a nyomdász által, 1) mert nagyon sok bajjal járt az elszámolás; 2) mert több helyről ügyfeleink azon szemrehányással illették minket, hogy mi azért küldjük „előfizetési jegy”-einket házhoz, mert nem kívánjuk, hogy ők minket felkeressenek, hogy mi tehát a tanítókat távol akarjuk tartani a szerkesztőségi irodától. E feltevés vastag tévedés! Mi nagyon szívesen veszszük, ha ügyfeleink minket felkeresnek, annál is inkább, mert gyakran sok a fontos megbeszélni való. Azután ha két-három tanító kerül össze, mindig találkozik érdekes „tanácskozási tárgy.”

Bekötési táblákat az idén is többen rendelték meg a Paed. Szemle kiadásában. Ez a küldést késlelteti, mert minden egyes példány miatt nem küldhetünk a könyvkötőhöz hordárt. Leghelyesebb azért 55 krt utalványozni egyenesen Hírháger Károly könyvkötészetének (Árpád utca 14.) Ott minket arról biztósítottak hogy ily megrendeléseket azónnal el szokták intézni.

11,443. Sz. P. Hoszszúszó. Nem tehetünk róla, de az ügy érdekében kötelességünk jelezni a Paed. Szemle hatását olvasóira, mert ez a hatás az, mely összeforrasztja az egy célért küzdő hadsereget. Ön írja: »A ki a Paed. Szemlét egyszer olvasta s annak irányát kellően tudja méltányolni: nem hiszem, hogy e folyóiratot nélkülözhetné! Így vagyok vele én is. Várva várom azt a napot, a melyen egy-egy újabb füzetét olvashatom.« Ha minden olvasónál a Paed. Szemlének ez a hatás mutatkozik; akkor mindegyik egy-egy tábori tisztt, aki tudja, hogy mikép lehet a tábornak még erősebbé tenni, mint a minő. Ne lankadjon Ön sem a toborzásban! —

Igazítás. A jelen füzet első ívén néhány kellemetlen sajtóhiba javítandó, és pedig: a 98. old. felső 13-ik sorában „fellelhetők” helyett „fellelhető” — a 106-ik old. 3-ik kikezdése 3-ik sorában „megismertetvén,” — s a 110. old. utolsóelötti kikezdése 4-ik sorában „áradat” helyett „áradata” olvasandó.

(Folyt. a „Szerk. mond.”-nak a boríték 4-ik oldalán.)

